بەشی تەلاق (الطّلاق)

دروستە مێرد ژنەکەی خۆی تەلاق بدات ( ) ئەگەر چی باش نی یە ئەگەر بەبیٚ هیچ هۆیەکی شەرعی بێت ( )

جۆرەکانی تەلاق (أَقْسَامُ الطَّلاقِ)

جـۆری یەکـەم : لـە ڕوانگـەی ووتنەکەیـەوە دەبێتـە تـەلاقی ئاشـکرا (الصَّريح) ( ) وەتەلاقی نائاشکرا (غَيْرُ الصَّريح) ( ) تەلاقی ئاشکرا تەلاقی

( ) لەبەر (نص) ی فەرموودەکەی خوای گەورە کەلەسورەتی (البقرة:229) دا دەفەرمویٚ : ﴿الطَّلاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوْفٍ أَوْ تَسْرِيْحٌ بِإِحْسَانٍ....﴾ واتە: تەلاق دووجارە پاشان یان بەڕێك و پێکی دەستی پێوە بگرێت وەیان بەجوانی دەستی لیٚ بەردات و وازی لیٚ بهێنێت . وەلەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) کەلەمەوپاش دێت، وەیەك ڕایی و یەك دەنگی زانایانی ئیسلامیشی لەسەرە لەکۆن و تازە دا .

( ) چونکە یاری کردنە بە(أحكام)ە کانی شەریعەتی ئیسلام لەبەر فەرموودەکەی (ثَوْبَان) (خوای لیٚ ڕازی بێت) بڕوانە(پ73) بەلاّم فەرموودەی: ((**أَبْغَضُ الحَلالِ إِلَى اللهِ الطَّلاق**)) کە [ابو داود (2/631/2178) وإبن ماجة (1/650/2018) والحاكم في المستدرك (196/2) ڕیوایەتیان کردووە (ضعیف)ە ئەگەر چی (الحاكم) فەرمویەتی: صحيح الاسناد و(ذهبي) فەرموویەتی: صحيح على شرط مسلم . بەلاّم خۆی وانی یە وەك شێخ (الالباني) فەرموویەتی بڕوانە الارواء (2040)] .

( ) ئەوەیە کە لەقسەکەوە تیٚ بگەیت کاتێك لەدەم دەردەچێت وەك بلێیت بڕۆ تۆم تەلاق دا ـ یان تۆ تەلاق درواىت، یا هەر ووشە (لَفْظ)ێك واتای تەلاق بگەیەنێت .

( ) ئەوەیە قسەکەی واتای تەلاق بگەیەنێت و واتای شتی تریش بگەیەنێت ، وەك بلێت بڕۆرەوە بۆ ماڵی باوکت یان ، بگە بەکەس و کارت دا .

پیٚدەکەویٚت با بەگاڵتە شەوە بیٚت یان وەکو نیـەتی تەڵاقیشی نەبیٚت ،(□□) **بەڵام نا ئاشکرا تەڵاقی ناکەویٚت مەگەر نیەتی تەڵاقی هەبیٚت**(□□)

(□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خـوای لیٚ ڕازی بیٚـت) کـەوا پیٚغەمبـەر (ﷺ) فەرمووی : ((**ثَلاثٌ جَدُّهُنَّ جَدٌّ ، وَ هَزْلُهُنَّ جَدٌّ : النِّكَاحُ وَ الطَّلَاقُ وَ الرَّجْعَةُ**)) واتـە : سیٚ شت هەیە ڕاستیان ڕاستیە و گاڵتەشیان هەر ڕاستیە ، ژن مارەکردن و تـەڵاق دان و گیٚڕانـەوە)) [رواه أبـوداود (2194/643/2) وابـن ماجـة(2039/658/1) و الترمـذي (1195/328/2) وهو حسن بروانە الأرواء (1826)] .

وەلـەم بارەيـەوە فـەرموودەی (مَرْفُـوع و مَوْقُـوف) زۆرە ، هـەمووی يـەكتری بەهیٚزدەکەن بڕوانە (الرَّوْضَةُ النَّدِيَة) (لِمُحَمَّد صِدِّيق حسن خان) و (إِبنُ القَيِّم) دەفـەرمیٚ : (وە تەڵاقی کەسیٚك گاڵتە بکات دەکەویٚت لای جەماوەری زانایان هەروەها مـارە بڕینیـشی ڕاستە وەکو بە (نص) (تصريح)ی پیٚ کراوە –مەبەستی فەرموودەکەی (أَبُـو هُرَيْـرَة)يـە– وە ئەو ڕايەش پارێزراوە لە (صحابە) و (تابعين) ەوە ...) بڕوانە [إعلام الموقعين (124/3)] .

(□□) لەبەر فەرموودەکەی (عائشة) (خوای لیٚ ڕازی بیٚت) کەوا فـەرمووی : ((کاتێـك کچەکەی (الجون)یان هیٚنا بۆ پیٚغەمبەر (ﷺ) و لەیٚی نزيك بويەوە وتی : پەنا بـەخوا ئـەگرم لەتۆ ، جـا پیٚغەمبـەريش پـیٚی فـەرموو : ((**لَقَدْ عُذْتِ بِعَظِيْمٍ ، أَلْحقِي بِأَهْلِكِ**)) واتـە : بەڕاسـتی پـەنات بـە گـەورە و مـەزن گرت ، بـڕۆ بگـە بەکـەس و کـارت دا . [رواه البخـاری (9/رقم/5254) و غيره] .

وە فەرموودەکەی (كَعْبُ بنُ مَالِك) کاتێك پیٚغەمبـەر و خـەڵکی پـشتیان تـیٚ کـردن لەبەر دوا کەوتنیان لە غەزای (تبوك)دا ، پیٚغەمبەری خوا (ﷺ) هەواڵی بۆ نـارد کـەوا دوور بگرە لە خیٚزانەکەت ، جا ئەويش وتی : تەڵاقی دەم يان چـی بکـەم ؟ فـەرمووی : بـەڵکو دووری لیٚ بگرە و نزيکی مەکەوەرەوە ، جـا بـە خیٚزانەکـەی فـەرموو : ((**أَلْحقِي بِأَهْلِكِ**)) واتە : ((بڕۆ بگە بەکەس و کارت دا)) [رواه البخاری (4418/113/13) و مسلم (2769/2120/4) و غيرهما ..] .

جۆری دووەم : لە ڕوانگەی شێوەکەیەوە دەبێتە تەڵاقی سوننی وەتـەڵاقی داهێنراو (بِدْعِي) ، تەڵاقی سوننی ئەوەیە یەك تەڵاقی بدات لە پا كێتـی یـەك (طُهْر) دا کە کە جیماعی لەگەڵ دا نەکرد بێ تێیدا (1) وەتـەڵاقی داهێنـراو (بِـدْعِي) یـش وەك لەحـەیزدا تـەڵاقی بـدات یـان لـەپاكێتی(طُهْـر) یێك دا کـە

ئەوا دەبینین ووتەکەی پێغەمبەری خوا بەکچەکەی (الجون) و وتەکەی (كَعْب)یش بە خێزانەکەی هەریەك ووتـەبوو ، بـەڵام پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) نیـەتی تـەڵاق دان بـوو بۆیـە بەتەلاق ژمێردرا ، بەڵام (كَعْب) نیەتی تەڵاق نەبووە بۆیە بە تەڵاق نەژمێردرا .

(1) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة : 229) دا کـە دەفـەرمێ : ﴿الطَّلاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ بڕوانـە (پ84) وە هـەروەها فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (الطلاق : 1)دا کە دەفەرمێ : ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ واتە : ئەی پێغەمبەری خـوا ئەگـەر ئێـوە ئافرەتانتـان تەڵاق دا ئەوە لەماوە (عِدَّە)ی خۆیان دا تەڵاقیان بدەن . وەپێغەمبـەری خـوا (ﷺ) خـۆی تەفسیری ئەم ئایەتەدەكات كاتێك كە (إبنُ عُمر) خێزانەکەی تەڵاق دا لەحـەیزدا بـوو ، جـا (عُمر بنُ الخَطَّاب) پرسیاری لەپێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد لەبارەی ئـەوەوە ؟ پێغەمبـەریش (ﷺ) فەرمووی ((**مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيْضَ ثُمَّ تَطْهُرَ ثُمَّ إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ بَعْدَ ذَلِكَ وَإِنْ شَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ ، فَتِلْكَ العِدَّةُ الَّتِي أَمَرَاللهُ سُبْحَانَهُ أَنْ تُطَلَّقَ لَهَا النِّسَاءُ**)) واتە: فەرمانی پێ بکە با بیگێڕێتەوە پاشان دەستی پێوە بگرێت تاپاك دەبێتەوە پاشان دەكەوێتە حەیزەوە پاشان پاك دەبێتەوە پاشـان ئەگـەر ویـستی هەبوو دەستی پێوە دەگرێت پاش ئەوە، یان ئەگـەر ویـستی لەسـەری بـوو تـەڵاقی بـدات پێش ئەوەی جیماعی لەگـەڵ دا بكـات ، ئەوەیـە ئـەو مـاوە (عِـدَّة) یـەی کـەخوای گـەورە فـەرمانی پـێ کـردووە ئـافرەتی تێـدا تـەڵاق بـدرێت . [رواه البخاري (9/رقم /5332) ومسلم (1471/1093/2) وابوداود (2165/227/6) وفي لفظ مسلم ((**مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ لِيُطَلِّقْهَا طَاهِراً أَوْ حَامِلاً**)) واتە ((فەرمانی پێ بکە بیگێڕێتەوە پاشان باتەڵاقی بدات كاتێك کە پاکە یـان سك پڕە))(1471/1095/2)] .

جیماعی لەگەڵ دا کردبێت تێیدا (□□) یان هەسێ تەلاقەکە بەیەك جار بڵێت (□□) یـان بەسـێ جـار، بـەڵام لەیـەك دانیـشتن دا (□□) جائەگـەر بەشـێوەی داهێنراو (بِدْعِي) تەلاقی بدات تاوان بار دەبێت (□□) وەلەکەوتنی دا زانایان جیاوازییان هەیە بەڵام ڕای ڕاستیان ئەوەیە کەوا تەلاقی داهێنراو (بِدْعِي) ناکەوێت (□□)

(□□) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمر) ی پێشوو (پ90) .

(□□) وەك بڵێت ((سێ تەلاقەم کەوتووبێت)) .

(□□) وەك لەیەك دانیـشتن دا بڵـێ ((تـەلاقم کـەوتبێت ، تـەلاقم کـەوتبێت ، تـەلاقم کەوتبێت))

(□□) چونکە بەپێچەوانەی شەرع و فەرمانی پێغەمبەری خوای کردووە(ﷺ) .

(□□) ئەم مەسەلە لەو مەسەلانەیە کەدوو بەرەکی و (قیل و قال) یەکی زۆر توندی تێدا دروست بووە لەنێوان زانایاندا لەکۆن و تازەدا هەتا وای پێ هاتووە زانای وابووە لەزانا (مُحَقِّقَ) ەکان لەماوەی ژیانی دا چەند جار ڕای گۆڕیوە لەوانە خاوەنی (سُبل السَّلام شرح بُلُوغُ المَرام) کە (الأمير الصَّنْعاني) يە ، بۆیە ڕوون کردنەوەی ڕاستی لەم مەسەلەیە و دەرخستنی کەم کەس لەزانایان توانیویانە پێی هەڵسن ، جائەو زانایانەی کەفەرموویانە تەلاقی (بدعی) دەکەوێت زیاتر بەڵگەیان ئەوەیە کەدەکەوێتەژێر(عام) ی ئایەتەکانی تەلاق وەفەرموودەکەی (إبنُ عُمر) کەفەرمووی: ((**حُسِبَتْ عَلَيَّ بِتَطْلِيْقَة**)) واتە: ((بەتەلاقێك لەسەرم ژمێردرا)) [رواه البخاری (9/رقم 5253)] جا (الحَافظُ إبنُ حَجَر) لەشەرحی ئەم فەرموودەیە دا لە (فَتْحُ البَارِي) دا (351/9) دەفەرموێ: ((پێغەمبەر (ﷺ) خۆی فەرماندەرە بەگێڕانەوەیوەئەویش ڕێنومای کەرەوە بۆ (إبنُ عُمر) کەوا چی بکات ئەگەر پاش ئەوە بیەوێت تەلاقی بدات ، وەئەگەر (إبنُ عُمر) خۆی بڵێت کەوا ئەوەی لێی کەوت بەتەلاقێك لەسەری ژمێردرا ، ئەوە (إحتمال) ە ئەوەی کەبڵێت ئەوەی لەسەری ژماردوە کەسێکی تربووە جگەلەپێغەمبەر(ﷺ) زۆر دورە ...)) بەڵام ئەوانەی کەدەڵێن ناکەوێت فەرموویانە: تەلاقی (بِدْعِي) ناکەوێتە ژێر (عام) ی ئایەتەکانی تەلاقەوە ، چونکە ئەوە لەو تەلاقە نىيە کەخوای گەورە ڕوخسەتی پێ داوە بەڵکو لەوتەلاقەیە کەخوا

جگە لەوەی کەوا هەرسیٚ تەڵاقەکە بەیەك جار بدات یان لەیەك دانیشتن دا ئەوە تەنها یەك تەڵاقی دەکەویٚت (□□)

فەرمانی بەپیٚچەوانەی کردووە وەك دەفەرمویٚ : ((**فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ**)) بڕوانە (پ90) .
وەپیٚغەمبەریش (ﷺ)بە(عُمر)ی فەرموو: ((**مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا**)) وەلە (صحيح) يش دا هاتووە کە توڕەیش بووە کاتیٚك کەئەم هەواڵەی پیٚ گەیشت ، وەبیٚ گومان پیٚغەمبەر (ﷺ) لەشتیٚك توڕەنابیٚت خوا حەڵاڵی کردبیٚت . وەفەرموودەکەی (إبنُ عُمر) يش کەفەرمووی ((**إنَّهَا حُسِبَتْ عَلَيَّ بِتَطْلِيْقَةٍ**)) ، ڕوونی نەکردووەتەوە کیٚ لەسەری ژماردویەتی ، بەڵکو لەڕیوایەتی [أحمد (5524/249/7) بتخريج احمد شاكر وابو داود(2185/636/2)] دا هاتووەبە(صحيح) ی بڕوانە((الرَّوْضَةُ النَّدية) لمحمد صديق حسن خان بتحقيق محمد صبحى حلاق) لە(إبنُ عُمر)ە وە کەوا ((**أَنَّهُ طَلَّقَ إمْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ فَرَدَّهَا رَسُولُ اللهِ** (ﷺ) **وَلَمْ يَرهَا شَيْئًا**)) واتە (ئەو ژنەکەی تەڵاق داو لە حەیزدا بوو جاپیٚغەمبەر(ﷺ) گیٚڕایەوە و بەهیچی نەبینی – مەبەستی بەتەڵاقی نەژمارد–) جادەبینین لیٚرەدا بەئاشکرا ڕوونی دەکاتەوە کەوا ئەوەی بەهیچی نەبینیوە پیٚغەمبەری خوا بووە (ﷺ) ، جافەرموودەکەی تری ((**حُسِبَتْ عَلَيَّ**...)) ناتوانیٚ دژایەتی ئەمەبکات چونکە بەڵگەیەکە لەڕیوایەتی (إبنُ عُمر) دایە نەك ڕای خۆی (**وَالحُجَّةُ فِي رِوايَتِهِ لا فِي رَأْيِهِ**) بۆزیاتر تیٚ گەیشتن لەم باسە بڕوانە[(المُحَلَّى) لإبْنِ حَزْم (9/358–389) المَسْأَلَة (1945) ونَيْلُ الأوْطَار (226/221/6) ومُؤَلَّفَات (إبْنُ القَيِّم) وجَمَعَ فِيْهِ العَلَّامَة (مُحَمَّد بن إبْرَاهِيم الوَزِيْر) مُصَنَّفاً حَا فِلاً ولِلشَّوْكَانِي رِسَالَة فِيْهَا أيْضاً] .

(□□) ***زانایان لەم مەسەلەیەدا چوار ڕایان هەیە :–***

<u>یەکەم :</u> دەڵیٚن هەرسیانی دەکەویٚت ئەمەش بۆ چوونی پیٚشەوای هەرچوار مەزهەبەکەیە و ڕای جەماوەری زانایانە .

<u>دووەم :</u> دەڵیٚن هەرناکەویٚت نەیەك تەڵاق و نەزیاتر چونکە ئەمە تەڵاقیٚکی بیدعی یە ، ئەمەش بۆچوونی کۆمەڵیٚك لە (تابعين) وەکو (اللَّيْث) باسی کردووە ، وەبۆچوونی (إبْنُ عُلَيَّة) و (هَاشِمُ بنُ الحَكَم) و هەموو (إماميە) کانە وەلە (أهلُ البيت) یش (البَاقِر والصَّادِق والنَّاصِر) و(أبُوعُبَيْدَة) یش وای ووتووە ، وە بۆچوونی هەندیٚك لە (ظاهرية)

کانیشه . چونکه ئەوان ووتویانه: تـەڵاقی (بِـدْعِي) ناکـەوێت وەسـیانیش بەیـەك جـار یـان بەچەند جارێك لەدوای یەك ناکەوێت .

سـێیەم : دەڵـێن هەرسـێ تەڵاقەکـەی بەیـەك جـار دەکـەوێت ، ئەگـەر لەگـەڵ ئافرەتەکـەداجیماعی کردبێـت ، وەیـەك تـەڵاقیش دەکـەوێت ئەگـەر جیمـاعی لەگـەڵ دا نەکردبێت ، ئەمەش بۆ چوونی کۆمەڵێکه له هاوەڵانی (إبـنُ عَبَّـاس)وه بۆچـوونی (إسْـحَاقُ بنُ رَاهَوَيْه)ه .

چوارەم : دەڵێن یەك تەڵاقی دەکەوێت ، ئەمەش بۆ چوونی (إبْنُ عَبَّاس)ه له (روايـةُ الأرْجَح)دا ، وه بۆچوونی (إبْنُ إسْـحَاق) و (عَطَـاء) و (عِكْرِمَـة) و زۆرربـەی (أهْـلُ البَيْـت) و کۆمەڵێکی تری زۆره وەك (أبُو مُوسى الأشعري) و (طَاوُوس) و (جَابرُ بنُ زَيْد) و (أحْمَدُ بـنُ عِيْسَى) و (عَبْدُالله بن مُوسى) وه (روايه) تێکـیش لـه (عَلـي بـنُ أبِـي طَالـبٍ)هوه و (روايـة) تێکیش له(زيد بـن علـى)هوه ، وه بـۆ چـوونی (إبْـنُ مَـسْعُودٍ) و (عَبْـدُالرَّحْمَنُ بـنُ عَـوفٍ) و (الزُبَيْرُ بنُ العَوَامِ)ه وه کۆمەڵێکی زۆر له زانا (مُحَقق)ه کانیش ڕایـان وایـه ، لەوانـه (شَـيخ الإسْلَامُ ابنُ تَيْمِيَة) و (الحَافظُ ابنُ القَيِّم) و (الإمَامُ الصَّنْعَاني) و (مُحَمَّد صديق حَـسَن خَـان) وه زۆرێکیش لـه زانـا (مُحَقـق)ەکـانی سـەردەمیش ، جـەماوەری زانایـان (کـەخاوەنی بـۆ چوونی یەکەمن) به هێز ترین بەڵگەیان فەرموودەکەی (رِكَانَة بنُ عَبْدُالله)یه (خوای لێ ڕازی بێت) : ((**أَنَّهُ طَلَّقَ إمْرَأَتَهُ سَهِيْمَةَ أَلْبَتَّـةَ ، فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ (ﷺ) بِذَلِكَ، فَقَالَ : وَ اللهِ مَـا أَرَدْتُ إِلَّـا وَاحِـدَةً، فَقَـالَ رَسُـوْلُ اللهِ (ﷺ) : وَاللهِ مَـا أَرَدْتَ إِلَّـا وَاحِـدَةً ؟ قَـالَ رِكَانَـةَ : وَاللهِ مَا أَرَدْتُ إِلَّا وَاحِدَةً ، فَرَدَّهَـا إِلَيْـهِ**)) واتـه : (رِكَانَـة) (سـهُيمَة)ی خێزانـی تـەڵاق دا بەیەك جاری ، جا ئەم هەواڵـەی بـە پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) ڕاگەیانـد و فـەرمووی : بـەخوا مەبەستم تەنها یەك تەڵاق بووه ، جـا پێغەمبـەر خـوا (ﷺ) فـەرمووی : بـەخوا مەبەسـتت تەنها یەك تەڵاق بووه ؟ (رِكَانَة)یش ووتی : بەخوا مەبەسـتم تـەنها یـەك تـەڵاق بـوو ، جـا ئـەویش خێزانەکـەی بـۆ گێڕایـەوه ، [أخرجـه الـشافعي في ترتيـب المـسند (117/371/2) وابـو داود (2/رقم/2208) و الترمـذي (1177/480/2) و صـححه ابـن حبـان و الحـاكم في المـستدرك (199/2) و للحـديث اسنادان ففي إسناده الاول (الزبير بن سعيد الهاشمي) و ضعَّفَهُ غير واحد و قيل إنه متروك وه بۆ زانینی ژیانی بڕوانه، الميزان (2836/67/2) للذهبي ، و التقريب (20/258/1) لإبن حجر فهو لين الحديث وفي إسناده الثاني

(نافع بن عجير) وهو مجهول و متنه مضطرب كما قال البخارى ، ففي لفظ منه (أَنَّهُ طَلَّقَهَا ثَلَاثًا) وفي لفظ ((.. وَاحِدَةً)) وفي لفظ ((..أَلْبَتَّةَ)) و قال أحمد : طرقه كلها ضعيفة وضعفه الألباني في الإرواء] .

وە ئەوە دوو فەرموودەی خوای گەورە ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ﴾ (البقـرة :229) وە ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلا تَحِلُّ لَهُ﴾ (البقرة :230) کـە دەیکەنـە بەڵگـە ، هـیچ بەڵگەیـەکی تێدا نیـیە لەسەر ئەوەی کە تەڵاقی سێ بە سێ بەیەك جار یا جیا جیا لەیەك دانیشتن دا هەرسـیانی دەکەوێت ، بەڵکو بە پێچەوانەی ئەوەوەوە دەبێتە بەڵگە بەسەریانەوە ، کـەوا ناکـەوێت . جا (ابن القیم) ئەم مەسەلەیەی زۆر بەجوانی لە [(زاد المعاد)دا (271-241/5) (تحقیق) کـردووە] .

وە ئەوانـەیش کـە دەڵـێن بەیـەك تـەڵاق دەکـەوێت (کـە خـاوەنی بـۆ چـوونی چوارەمن) زیاتر ئەمە بەڵگەکانیانە :-

فەرموودەکـەی (إِبـنُ عَبَّـاس) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) ((إِنَّ الطَّـلاقَ كَـانَ عَلَـى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) ، وَ أَبِي بَكْر ، وَصَدْرًا مِنْ إِمَارَةِ عُمَر ، الثَّلاثُ وَاحِدَة ، فَلَمَّا كَانَ فِي عَهْدِ عُمَر تَتَابَعَ النَّاسُ فَأَجَازَهُ عَلَيْهِمْ)) واتە : بێ گومـان لەسـەردەمی پێغەمبـەری خـوادا (ﷺ) وە لـە سـەردەمی (أَبُـوبَكْر)یـش دا و ماوەیـەکیش لـە سـەرەتای خیلافـەتی (عمر)دا سیان بەیەك بوو واتە : (سێ تەڵاقە پێکەوە بەیەك تـەڵاق دەژمـێرا) ، جـا کـە لـە سەردەمی (عُمَر)دا خەڵکی زۆر لە سەر یەك وایان دەکرد ، (واتە : سێ تەڵاقیان بە جارێك دەووت) بۆیە ئەویش لەسەریانی بەسێ تەڵاق دەژمارد. [رواه مسلم (1472/1099/2) و غيره ، وكل رجاله اسناده أئمة وله ألفاظ و أسانيد] .

وە ئەوانەی کە هەوڵیان داوە لەم بەڵگە بەهێزە خۆیان ڕزگار بکەن توانایان نەبوە ، وە بەڵگەکانیشیان زۆر لاوازە . وە لە (إِبنُ عبّاس) دەوە هـاتووە کـەوا فەرموویـەتی : ((انَّ رِكَانَةَ طَلَّقَ إِمْرَأَتَهُ ثَلاثاً فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ فَحَزِنَ عَلَيْهَا حُزْنَاً شَدِيْدَاً ، فَسَأَلَهُ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) كَيْفَ طَلَّقْتَهَا ؟ فَقَالَ : طَلَّقْتُهَا ثَلاثاً، فَقَالَ : فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : إِنَّمَا تِلْكَ وَاحِدَةً ، إِنَّ شِئْتَ فَرَاجِعْهَا)) واتـە : (رِکانَـة) خێزانەکـەی خـۆی سـێ بەسێ لەیەك دانیشتن دا تەڵاق دا ، جا زۆر بۆی غەم بار بوو ، جـا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) پرسـیاری لێ کـرد : چـۆن تـەڵاقت دا ؟ ئـەویش فـەرمووی : سێبەسـێ تـەڵاقم دا ، جـا

<u>جۆری سێیەم</u> : لە ڕوانگەی ئەنجام دان و هەڵوا سینەوە دەبێتە ، تەڵاقی ئەنجام دراو (مُنْجز) (□□) وە تەڵاقی هەڵبەستراو (مُعلَّق) ، (□□) تەڵاقی ئەنجام دراو یەکسەر دەکەوێت لەگەڵ وتنیدا ، بەڵام هەڵبەستراو ناکەوێت تا ئەو مەرجە بەدی نەیەت کە تەڵاقەکەی پێوە بەستوە (□□)

فەرمووی : لەیەك دانیشتن دا ؟ ووتی : بەڵێ ، فەرمووی : ئەوە تەنها یەك تەڵاقە ، ئەگەر ویستت هەبوو ئەوە بیگێڕەوە . [رواه أحمد (2387/123/4) بتحقيق أحمد شاكر و البيهقي فى السنن الكبرى (339/7) و غيرهما ، وهو حديث حسن بڕوانە (الروضة الندية) بتخريج محمد صبحى حسن الحلاق (110/2)]

ئەمە کورتەی بەڵگەی هەردوو لابوو ، وە ئەم مەسەلەیەش زۆر دوو بەرەکی و قیل و قالی تێدا بووە لە کۆن و تازە دا ، وەکەم زانا توانای هەبووە ڕاستی تێدا یەك لا بکاتەوە بەبێ هیچ دەمارگیریەکی (مَذْهَبي) جا بۆ زیاتر تاو تۆ کردنی مەسەلەکانی ئەم باسە و زانینی بەڵگەکانی هەموو لایەك و تێگەیشتنی زیاتر دەتوانیت بڕوانیتە [إعلام الموقعين (10/3–40) و إغاثة اللهفان (283/1–331) لإبن القيم الجوزية ، و مجموعة الفتاوى الكبرى (22/3) لإبن تيمية و مؤلفات الإمام الشوكاني كـ(نيل الأورطار) و (سبل السلام) للأمير الصنعاني ، و فقه السنة (228/2–232) لسيد سابق و الروضة الندية شرح الدرر البهية (106/2–112) محمد صديق حسن خان بتخريج محمد صبحى الحلاق) وە شێخ (أحمد شاكر) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) (تحقيق)ێکی جوانی هەیە لەسەر مەسەلەی تەڵاقی سێبەسێ بڕوانە (تعليقاته على الروضة النديه (2/ص254) بتحقيق على حسن الحلبى)] .

(□□) ئەو تەڵاقەیە کاتێك کابرا دەیڵێت ، مەبەستی پێی ئەوەیە یەکسەر تەڵاقەکە بکەوێت ، وەك ئەوەی مێرد بە ژنەکەی خۆی بڵێ : بڕۆ تۆ تەڵاق دراویت یان بڕۆ تەڵاقت کەوتوبێت .

(□□) ئەوەیە کەوا مێردەکە کەوتنی تەڵاقەکە ببەستێت بەمەرجێکەوە، وەك بە ژنەکەی بڵێت : ئەگەر بڕویت بۆ ماڵی فلانە کەس ئەوە تەڵاق دراویت .

(□□) حوکمی تەڵاقی هەڵبەستراو (مُعَلَّق) ، ئەگەر مەبەستی کەوتنی تەڵاقەکە بێت لەکاتی بەجێ هاتنی مەرجەکەدا دەکەوێت ، بەڵام ئەگەر مەبەستی هاندان بێت لەسەر کارێك یا قەدەغە کردنی کارێك بێت، ئەوە بە سوێند دەژمێردرێت ، ئەگەر ئەوەی

جۆری چوارەم : لـە ڕوانگـەی گێڕانـەوە و نەگێڕانـەوە وە ، دەبێتـە تـەڵاقی (ڕجْعِي) (□□□) وە تەڵاقی (بَائِن) (□□□) وە (بَائِن)یش دەبێتـە (بَيْنُونَـة)ەی بچوك (□□□) و (بَيْنُونَـة)ی گـەورە (□□□) جا تـەڵاقی (ڕجْعِي) دەتوانێت پێش تـەواو بوونی ماوە (عِدَّە)کەی بیگێڕێتـەوە بۆ (نِكَاح)ی خۆی لەسەر مارەییەکەی پێشوو و بـەبێ مـەرجی ڕازی بـوونی ئافرەتەکـە و پـرس کردنـی سـەر پەرشتیار (وَلِي)ەکەی ، (□□□) ، بەڵام تـەڵاقی (بَائِن) ئیتر لـە ژنـی ئـەو مێردە

سوێندی لەسەرخواردوە نەکەوت ئـەوە هیـچی لەسـەر نیـە ، بـەڵام ئەگـەر کـەوت ئـەوە کەففارەتی سوێند دەدات ... ئەمە ڕاوو بۆ چوونی (شيخُ الإسلام إبْنُ تَيْمِية) و (إبنُ القَيِّم)ی قوتابیەتی .. وە ئەمەش ڕای ڕاستە و (اللهُ أعلم) [بڕوانە مجموعه الفتاوى الكبرى (ج 33)] .

(□□□) تەڵاقی (ڕجْعِي) ئەو تەڵاقەیە کەوا ئافرەتێك مێردەکـەی گواسـتبێتیەوەی و جیماعی لەگەڵدا کردبێت و تەڵاقی بدات بەبێ بەرانبەری پارە و ماڵ (خُلْع) وە لـەپێش دا تەڵاقی تری نەدا بێت یان تەنها یەك تەڵاقی دابێت جا ئەوە دەتوانێت بەبێ مارەیی تـازە بیگێڕێتەوە.

(□□□) تەڵاقی (بَائِن) تـەڵاقی کەسـێکە کـە هەرسـێ تەڵاقەکـەی دابێـت یـان وەکـو جارێك یـان دووجـار تـەڵاقی دا بێـت ، بـەڵام مـاوە (عِـدَّە)ی بەسـەردا تێپـەڕ بـووە بـەبێ گێڕانەوە یان وەکو پێش گواستنەوە تەڵاقی دابێت ، یان لەسەر پارە و ماڵ تەڵاقی دابێت (خُلْع)ی کردبێت .

(□□□) (بَيْنُونَة)ی بچوك تەنها ئەوە نیە کەسـێ تەڵاقـەی دابێـت ، وە دەتوانرێـت جارێکی تر مارەی بکاتەوە بە مارەییەکی تازە .

(□□□) (بَيْنُونَـة)ی گـەورە ئەوەیـە کـە هەرسـێ تەڵاقەکـەی تـەواو کردبێـت ، و جارێکیتر ناتوانێت بە مارییەکی تازە مـارەی بکاتـەوە ، تـا شـوو نەکاتـە پیـاوێکی تـر و ئەویش تەڵاقی نەدات و ماوە (عدَّە)ی ئەویش تەواو نەبێت.

(□□□) لەبـەر فـەرموودەی خـوای گـەورە (البقـرة : 228)دا کـە دەفـەرمێ : ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ وَلا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَـا خَلَـقَ اللهُ فِـي

دەر دەچێت ، جا ئەگەر (بَيْنُونَه) ی بچوك بوو ئەوە دەتوانێت بەو تەڵاقەی یان دوو تەڵاقەی ماویەتی لەسەری جارێکی تر مارەی بېڕێتەوە لەسەر مارییەکی تازە بەو مەرجەی ئافرەتەکە و سەرپەرشتیار (وَلِي) ە کەی ڕازی بن وە ئەو لە کەسێکی تر بە بەرترە کەوا سەرپەرشتیاری ئافرەتەکە مارەی لێ بکاتەوە ، ئەگەر زانی دەتوانن بەیەکەوە ژیانێکی چاك بەسەر بەرن (□□□) وە ئە گەر (بَيْنُونَه) ی گەورە بوو ئەوە بەهیچ شێوەیەك مارەی لێ

أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللهِ وَ الْيَوْمِ الآخِرِ وَ بُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَدُوا إِصْلاحَاً﴾ واتە : وە ئەو ژنانەی تەڵاق دراوون دەبێ بۆ ماوەی سێ تێ کەوتنی خوێنی حەیز چاوە ڕوان بن لەسەر مێردەکانیان ، وە حەڵاڵ نییە بۆیان ئەوەی خوا لە منداڵدانیان دا دروستی کردووە بیشارنەوە ، ئەگەر باوەڕیان بەخوا و بەڕۆژی دوایی هەیە ، وە مێردەکانی خۆیان لەکەسانی‌تر مافدارترن کەوا بیانگێڕنەوە ئەگەر مەبەستیان چاکەیە .

وە لەبەر فەرموودەکەی تری خوای گەورە لەپاش ئەو ئایەتە (البقرة :229) کە دەفەرموێ : ﴿الطَّلاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوْفٍ أَوْ تَسْرِيْحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ بڕوانە (پ84) وە لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عُمَر)ی پێشوو کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : ((**مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا**)) بڕوانە (پ90) .

(□□□) لەبەر فەرموو دەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :232) دا کە دەفەرمێ ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمْ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلُهُنَّ فَلا تَعْضُلُوْهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ ...﴾ واتە : هەرکاتێك ئەگەر ئافرەتانتان تەڵاق دا و ماوە (عِدَّه) ی خۆیان تەواو کرد ، ئەوە قەدەغەیان لێ مەکەن کەوا شوو بکەنەوە بە مێردە پێشوەکانیان ئەگەر لەسەر چاکە بەیەکتری ڕازی بوونەوە ...

(إبنُ كَثِير) لە تەفسیرەکەی دا لە تەفسیر کردنی ئەم ئایەتەدا لە (بُخَارِي) و (أبُودَاود) و کەسانی تریشەوە دەگێڕێتەوە کەوا ئەم ئایەتە لە بارەی خوشکێکی (مَعْقِلُ بنُ يَسَارٍ) ەوە دابەزی خوای لێ ڕازی بێت کەوا (مَعْقِل) ئەو خوشکەیە مارە بڕی بوو لە

نایەتەوە تاوەکو مارە دەبڕێت لە کەسێکیتر و جیماعیش لەگەڵ بکات نەك بە مەبەستی حەڵاڵ کردن (التَّحْلِيل) ، پاشان ئەویش تەڵاقی بدات و ماوە (عِدَّە) ی بەسەردا تێپەڕ ببێت ([])

پیاوێکی موسوڵمان ، پاش ماوەیەك تەڵاقێکی دا ، جا نەیگێڕایەوە تا ماوە (عِدَّە) ی تەواو بوو ، پاش ئەوە خوازبێنی کردەوە ، جا ئەوەیش مارەی لێ نەکردەوە ، خوای گەورەیش ئەم ئایەتەی دابەزاند ...بڕوانە [تفسير إبن كثير (تفسير هذه الآية)]

([]) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :230) دا کە دەفەرمێ ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُوْدَالله ...﴾ واتە : جا ئەگەر ــ دوای دووجار تەڵاق دان و گەڕا نەوەی بۆ جاری سێیەم ــ ژنەکەی تەڵاق دا ، ئەوە بۆی نییە پاش تەڵاقی سێیەم مارەی بکاتەوە ، مەگەر شوو بە مێردێکیتر بکات و ــ وجیماعیشی لەگەڵ بکات ، پاش ئەوە ئەگەر ئەو مێردی دووەمیشە ــ تەڵاقی دا ، ئەوە تاوانیان لەسەر نییە ئەگەر بگەڕێنەوە لای یەکتر و ببنەوە حەڵاڵی یەکتر ، ئەگەر بزانن کەوا دەتوانن سنووری شەرعی خوا ڕابگرن (لەگەڵ یەك دا) ... جا بەڵگەیش لەسەر ئەوەی کەوا پیاوی دووەم دەبێت جیماعی لەگەڵ دا بکات فەرموودەکەی (عَائِشَة) یە (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرموویەتی : ((خێزانەکەی (رِفَاعَة القَرْضِي) هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و فەرمووی : ((من لای (رِفَاعَة) بووم ، جا تەڵاقی دام و تەڵاقەکانی تەواو کردم ، جا شووم کرد بە (عَبْدُ الرَّحْمَن بن الزُّبَيْر) وە ئەوەی پێی بوو ــ مەبەستی زەکەرێتی ــ وەکو پەڕی بۆشاك (طَرْف الثَّوْب) وایە ــ مەبەستی زۆر خاوە ــ جا ئەویش فەرمووی : ((**أَتُرِيْدِيْنَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ ؟ لا ، حَتَّى تَذُوْقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوْقَ عُسَيْلَتَكِ**)) واتە : ئایە دەتەوێت بگەڕێیتەوە بۆلای (رفاعە) ؟ نەء ، تاوەکو ئاوی نەچێژیت و ئاوت نەچێژێت ، ... . [رواه البخاری (5/ رقم 26639) ومسلم (2/1055/1433) وغيرها] .

تێبینی :

ئەوانەی تەڵاقیان ناکەوێت
(الَّذِيْنَ لايَقَعْ طَلاقُهُمْ)

منداڵ و شێت و خەوتوو (□□□) و زۆر لێ کراو (□□□) تەڵاقیان ناکەوێت ، هەروەها کەسێکیش کە زۆر تورە ببێت و هەست نەکات چی دەڵێ (□□□)

ئەگەر مەبەستی مێردی دووەم بەو مارە برینەی حەڵاڵ کردن (جاش) بێت بۆ مێردی یەکەم ئەوە حەرامەو نەفرەتی لێ کراوە . بڕوانە (پ77) .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَائشَةَ) خوای لێ ڕازی بێت کەوا پێغەمبەری خوا فەرمووی : ((**رُفِعَ القَلَمُ عَنْ ثَلاثَةٍ : عَنْ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنْ الصَّغِيْرِ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنْ المَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ أَوْ يَفِيْقَ**)) واتە : پێنووسی تاوان هەڵگیراوە لەسەرسێ کەس لە سەر خەوتو تا هەڵدەسێت وە لەسەر منداڵ تا گەورە دەبێت وە لەسەر شێت تا ژیر دەبێتەوە . [رواه إبن ماجة (2041/1) والترمذي رقم (1423) وغيره عن علي بالفاظ متقاربه وهو صحيح بروايه صحيح إبن ماجة (1660) و صحيح الجامع الصغير (3512) و الارواء (297)] .

(□□□) لەبەر فەرموو دەکەی (أَبُوذَرٍّ الغَفَاري) خوای لێ ڕازی بێت کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إِنَّ اللهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي الخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ**)) واتە : بەڕاستی خوای گەورە تاوانی هەڵگرتوە لەسەر ئوممەتەکەم لە هەڵە کردن و لەبیرچوونەوە و ئەوەیشی کە زۆریان لێ دەکرێت . [رواه إبن ماجة (2043/1) والطبراني وغيره بألفاظ مختلفة وهو حديث صحيح بروانه صحيح سنن إبن ماجة (1662) وصحيح الجامع (3515) و الارواء(82)] .

(□□□) لەبەر فەر موودەکەی (صَفِيَّة بِنْتُ شَيْبَة) کەوا فەرمووی (عَائِشَةَ) بۆی گێڕامەوە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لاطَلاقَ وَلا عِتَاقَ فِي إِغْلاقٍ**)) واتە : تەڵاق دان و ئازاد کردنی کۆیلە لەکاتی (إغلاق) دا نییە . [رواه احمد (276/6) وابوداود (2193/642/2) وإبن ماجة (2046/660/1) وهو حديث حسن بروانه صحيح سنن ابي داود (1903) وصحيح إبن ماجة (1665) وارواء (2047)] .

ئەوحاڵە تـانەی کەداوەر لەجیاتی مێرد تەڵاقی ئافرەت دەدات

(الحَالاتُ الَّتِي يُطَلِّقُ فِيْهَا القَاضِي)

داوەر (القَاضِي) خۆی دەتوانێت لە دوو حاڵەت دا لە جیاتی مێرد ئافرەت تەڵاق بدات ، لەکاتی (نَفَقَة) نەدان (□□□) و لەکاتی وون بوون دا (□□□)

وە (إغْلاق) یش زانایان بە تورە بوون و زۆر لێ کردن و شێتیش تەفسیریان کردوە ، ئیمامی (أحمد) (إغلاق) ی لەم فەرموودەیەدا بە تورە بوون (غَضَب) داناوە . (أَبُوداَود) دەفەرمێ : من وا بۆی دەڕوانم کە تورە بوون بێت . (الشَّافعِي) یش نەزری تورەیی بە نەزری (غَلْق) ناو بردوە . چونکە تورەیی دەرگای مەبەست و لەیەك جیاکردنەوە (قَصْد و تمیز) دادەخات ، وە ئەگەر زۆر لێ کردن (غَلْق) بێت ، ئەوە تورە بوون پێشترە کەوا (غَلْق) بێت . بۆ زیاتر تێگەیشتن لەم مەسەلەیە بڕوانە [کتێبی (إغاثة اللهفان فى طلاق الغضبان) لابن القيم الجوزية] .

(□□□) ئەگەر مێرد توانای هەبوو و هەوڵی نەدا خۆراك و پۆشاك و جێگای حەسانەوە بۆ خێزانەکەی پەیدا بکات ئەوە ئەو ئافرەتە دەتوانێت سکاڵای حاڵی خۆی بە داوەر بگەیەنێت ، ئەویش دەسەڵاتی ئەوەی هەیە لەیەك جیایان بکاتەوە ، چونکە ئەوە زیان لێ دانە ئەو مێردە لەو ئافرەتە دەیدات ، خوای گەورەیش لە سورەتی (الطلاق: 6) دا دەفەرمێ : ﴿وَلا تُضَارُّوهُنَّ﴾ واتە : هیچ زیانێکیان لێ مەدەن ، وە ئەو حاڵەتە ژیانی بەچاکە نیە لەگەڵ ئافرەت دا ، خوای گەورەیش دەفەرمێ لە سورەتی (النساء : 19) دا ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوف﴾ واتە : وە ژیانیان لەگەڵ دا ببنە سەر بە چا کە ، وە لە سورەتی (البقرة : 229) دا دەفەرمێ : ﴿فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوْف أَوْ تَسْرِيْحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ واتە : جا یان بەچاکە دەستیان پێوە بگرن وەیان بەچاکە دەستیان لێ بەردەن . وە جیاکردنەوەی مێرد لە ژنەکەی لە فەرموودەو کاری پێشینانیش دا (ثابت) بووە . بڕوانە [الروضة الندية بتخريج محمد صبحى حلاق (114/2)].

(□□□) مەسەلەی تەڵاق دان و جیاکردنەوەی ئافرەت لە مێردی وون بوو ، جیاوازییەکی زۆری تێدایە لە نێوان زانایان دا ، هەندێکیان دەڵێن : تا تەمەنی پیاوەکە

جیابوونه لەیەك بەرانبەر بە شتێك (الخُلع) (□□□)

دەگاتـە سـەدو بیـست (120) سـاڵ چـاوەڕێی دەكـات ، لـە ڕۆژی لـەدایك بوونیـەوە ، هەندێكی تریان دەڵێن پەنجا (50) ساڵ چاوەڕێ دەكات . هەنـدێكیتریان دەڵـێن چـوار (4) ساڵ ، وە هەندێكیتر جیاوازی دەخەنـە نێـوان پیاوێـك ئەگـەر پـارەو مـاڵو كـەس و كاری هەبێت وە كەسـێكیتر كـە نـەیبێت ، جـا ڕاو بۆچـوون زۆرە لـەم بارەیـەوە ، بـەڵام هەمووی لەسەر (رأی) دامەزراوە ، جا ئەوەی بۆچوونی ڕاسـتە لـەم مەسـەلەیەدا ئەوەیـە، كەوا ئەو ئافرەتە (مُحصِن)ە ، و خواسـتنی ئـافرەتی (مُحـصن) یـش دروسـت نیـیە ، بـە دەقی ئایەتی قورئان ، وە هەموو موسوڵمانانیش لەسەر ئەمە كۆن (مُجْمِع) ن . جا ئەگـەر ئەو ئافرەتە هیچی نەبوو لەسەر خۆی خەرجی بكات ، ئەوە مانەوەی بە ژنی ئـەو مێـردە ون بـووە زیانـە بـۆی ، بۆیـە لـەم ڕووەوە دەتوانێـت داوا لـە داوەر بكـات (نِكَـاح)كـەی هەڵوەشێنێتەوە ، وە هەروەها ئەگەر مـاوەی ون بوونەكـە زۆری خایانـد و ئـەو ئافرەتـە ترسی هەبوو لە خۆی كەوا بـەبێ مێـردی بمێنێتـەوە، لـەم ڕوەیـشەوە دەتوانێـت داوا لـە داوەر بكات كەوا (نِكَاح) كەی هەڵوەشێنێتەوە ، چونكە دەقەكانی قورئان و سـوننەت زۆر بە ئاشكرا ئەوە باس دەكەن كەوا دەست پێوە گرتنی ئـافرەت بـە زیانـەوە حەرامـە ئـیتر ئەو زیانە بەهۆی (نَفَقَـة) نەدانـەوە بێـت یـان بـەهۆی جیمـاع نەكردنـەوە بێـت . بـۆ زیـاتر تێگەیشتن بڕوانە [الروضة الندیة (2/112-116) بتحقیق محمد صبحی حلاق].

(□□□) لـەزمانی عەرەبیـدا لـە (خُلـع) ەوە ، وەرگـیراوە ، واتـە : داكەنـدن . (أبومَنْصُور) دەڵێ : خَلَعَ امْرَاَتَةُ وَخَالَعَهَا . ئەگەر خۆی (فِدْیَة) بكات لە مێردەكەی بەپارەو ماڵێكی خۆی كە پێی دەدا ، جا ئەویش تەڵاقی دەدات و یەكسەر (بَائِن) دەبێـت لـێ ی ، وەئەم جیابوونەوە بە(خُلع) ناوبراوە ، چونكە خوای گەورە ئافرەت و پیاوی بـە پۆشـاكی یەكتری ناو بردووە وەك لە سورەتی (البقرة:187) دا دەفـەرمێ : ﴿هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ﴾ بڕوانە [لسان العرب لابن المنظور (باب خ ل ع)] .

دروستە مێرد (خُلع) ی ژنەکەی خۆی بکات لەسەر شتێك کە ئافرەتەکە پێی دەدات (ﷺﷺﷺ)

وە زانایانی شەرعیش (الفُقَهَاء) پێناسەی (خُلع) دەکەن بەوەی کەوا مێرد ژنەکەی لە خۆی جیابکاتەوە بەرانبەر بە شتێك لێ ی وەردەگرێت ، وە پێشی دەوترێت (فدیـە) و (إفتداء) بروانە [(منار السبیل 226/2) ، و (فتح الباری 395/9)] .

(ﷺﷺﷺ) ئە گەر جیاوازییە زۆر کەوتە نێوان ژن و مێردەوە وە نەتوانرا چارە بکرێت وە ئافرەتەکە پیَی باش بوو کەوا جیاببێتەوە لـە مێردەکـەی دروستـە بـۆی خـۆی لـێ ی (فدیە) بکات بە ماڵێك یان بە پارەیەك کـەوا دەیداتـە مێردەکـەی ، لـەجیاتی ئـەو زیانـەی کەلە مێردەکە دەکەوێت بە هۆی ئەو جیابوونـەوە . خـوای گـەورە لـە سـورەتی (البقـرة : 229) دا دەفـەرمێ : ﴿وَلا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوْهُنَّ شَيْئًا إِلَّا يَخَافَا أَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ الله ، فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيْمَا حُدُودَ الله فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيْمَا إِفْتَدَتْ بِهِ﴾ واتـە : وە حەڵاڵ نیـیە ئـەوەی کـەوا پێتـان داوون بـە مـارەیی لێیـان وەربگرنـەوە –ئەگـەر تـەڵاقی یەکجاریتان دا– مەگەر ئەو ژن و مێردە بترسن کەوا نەتوانن سنووری خوایـان ڕابگـرن ، جا ئەگەر ترسان کەوا سنووری خوایان پێ ڕانەگیرێت ، ئـەوە لەوکاتـەدا تاوانیـان لەسـەر نیـیە کەوا ژنەکە (فدْيَة) بدات ـ بە مێردەکە بۆ ئەوەی دەستی لـێ هـەڵبگرێت ـ ...)) .

هەروەها (إبنُ عَبَّاس) (خوایـان لـێ ڕازی بێـت) دەفـەرمێ : ژنەکـەی (ثَابِـتُ بـنُ قَـيْس بـنُ شمّاس) هات بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ) جا ووتی : ئەی پێغەمبـەری خـوا مـن هـیچ گلەییەکم لە ئاین و ڕە وشتی (ثَابت) نیـیە ، بەڵام لـە کـوفر دەترسـم ـ کـوفری ژیـان و گـوزەرانی ـ جـا پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی : ((فَتَـرُدِّيْنَ عَلَيْـهِ حَدِيْقَتَـهُ))؟ واتـە : جـا باخەکەی بۆ دەگێڕیتەوە ؟ ئەویش ووتی : بەڵێ ، جـا بـۆی گێڕایـەوە ، جـا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) فەرمانی بە (ثَابت) یش کرد ـ کە لێ ی جیا بێتەوە ـ (ثَابِـت) یـش لـێ ی جیـا بوویەوە . [رواه البخاری (9/رقم 5276)] وفی روایە ((أَقْبِلِ الحَدِيْقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيْقَةً)) واتە : باخەکەی لێ وەربگرەو تەڵاقێکی بدە .

تێبینی :

بەڵام دەبێت ئافرەت زۆر ئاگادار بێت بـەبێ هـیچ هۆیـەکی شـەرعی داوای تـەڵاق لـە مێردەکەی نەکات، لەبەر فەرموودەکەی (ثَوْبَان) خوای لیّ ڕازی بێت بڕوانە (پ73) .

وە هــەروەها پێویــستە لەســەر پیــاوانیش ئەگــەر حــەزیان لــە لــە خێزانــەکانیان (ژنەکانیان) نەکرد لەبەر هەر هۆیەك وە پێیان خۆش بوو تەڵاقیان بدەن ، ئەوە پێویـستە بەچاکی لیّ ی جیاببێتەوە وەك خوای گەورە فەرمانی کردووە ، وە دروسـت نیـیە گـیری بدات و زیانی لیّ بدات بۆ ئەوەی خۆی لیّ (فدیە) بکات بە پارە و ماڵ ، خوای گـەورە لـە سورەتی (البقرة : 231) دا دەفـەرمیّ : ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَاراً لِتَعْتَدُواْ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفسَهُ وَلاتَتَّخِذُواْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُواً وَاذْكُرُواْ نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُواْ اللهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيءٍ عَلِيمٌ﴾ واتـە : وەهـەر کاتێك ژنەکانتان تەڵاق داو ئەوانیش گەیشتن بە کۆتایی ماوە (عـدَّە) ی خۆیـان ، ئـەوە یان بەچاکی دەستیان پێوە بگـرن وە یـان بەچاکی دەسـتیان لـیّ بـەردەن و تـەڵاقیان بدەن وە دەستیان پێوە مەگرن بۆ زیـاتر زیـان لـیّ دانیـان ، وەبـە مەبەسـتی لـە سـنوور دەرچوون بەرانبەریان ، وە هەرکەسێك ئەو کارەبکات ئەوە ستەمی لـە خـۆی کـردوە ـــ خۆی تووشی سزای خوا دەکات ـ ...)) .

هەروەها خوای گەورە لە سورەتی (النساء : 19) دا دەفـەرمیّ : ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُواْ لايَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُواْ النِّسَاءَ كُرْهَاً وَلا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلاَّ أَنْ يَأْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ ، وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُواْ شَيْئَاً وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرَاً كَثِيرَاً﴾ واتە : ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە بۆتـان حـەڵاڵ نیـیە کەوا بەزۆر ـ بەبیّ ڕەزامەندی خۆیان ژنان بە میرات ببەن ـ وا بزانن ئێـوە مـاف دار ترن بەسەریانەوە ، جـا بیـانخوازن بـەبیّ مـارەیی یـان بەشـوویان بـدەن و مارەییەکـەیان بخۆن ـ وە بەر گرییان لیّ مەکەن کە شوو بە پیاوانیتر بکەن ـ کاتیّ خۆتان لـە گـەڵیان جۆرنین ـ وە زۆریان پیّ مەهێنن بۆ ئەوەی هەندێك لـەوەی ـــ کـە بـەناوی مارەییـەوە ـــ پێتان داوون لێیان وەربگرنەوە ، مەگەر خراپەیەکی ئاشـکرایان کردبێـت ، وە بەچـاکی و شیاوی ژیانیان لەگـەڵ دا ببەنەسـەر ، وەهـەرکاتێك لێیـان بێـزار بـوون ـــ ئـەوە کوتـوپڕ

وە بـەو (خُلْـع) کردنـە ئافرەتەکـە خـۆی دەبێتـە خـاوەن خـۆی ، وە مێردەکەی ناتوانێت بە مارییەکەی پێشوو بیگێڕێتەوە ،

با ماوە (عِدَّە) یشی تەواو نەکردبێت (١) ، وە بەو (خُلع) کردنە (عَقْد) ی مارەبڕینەکە هەڵدەوەشێتەوە ، (فَسْخ) دەبێت (٢)

تەلاّقیان مەدەن ـ چونکە لەوانەیە ئێـوە لـە شـتێك بێـزار بـووبن وە خـوای گـەورەیش خێرێکی زۆری تێدا دانابێت .

(١) واتە : مێردەکە هیچ دەستلاّتێکی بەسەردا نامێنێت ، چونکە (خُلـع) (عَقْـد) ی مارە بڕینەکە هەڵدەوەشێنێتەوە ، (فَسْخ) ی دەکاتەوە .

(٢) وەبە تەلاّق ناژمێردرێت ئەگەر چی بە ووشەی تەلاّقیش (خُلع)ەکەی بکات ، بەڵکو هەڵوەشـاندنەوەی (عَقْـد)ەکەیـە لەبـەر بەرژەوەنـدی ئافرەتەکـە بەرانبـەر بـەوەی دەیدات بە (فِدْيَـة) ی خۆیـدا . (إبْـنُ القَـيِّم) رەحمـەتی خـوای لـێ بێـت دەفـەرمێ : ((وە ئەوەی کە دەبێتە بەڵگە لەسەر ئەوەی کە بە تەلاّق ناژمێردرێـت ، ئەوەیـە خـوای گـەورە لەسەر تەلاّقی پاش جووت بوون کـە ژمـارەی تەلاّقـەکانی تـەواو نـەکردبێت سـێ حـوکمی دانـاوە هیـچی لـە (خُلـع) دا نایەتـە دی " یەکـەم : مێـرد مـاف دار تـرە بـە گێڕانـەوەی ئافرەتەکە ـ پێش تەواو بوونی (عِدَّة) ـ . دووەم: لەسەر سێ تەلاّقەکە دەژمێردرێت ـ لـە ژمارەی تەلاّقەکانی کەم دەبێتەوە ـ بۆیە ئە گەر سێ تەلاّقەکە تەواو بوو ئیتر بۆی حەلاڵ نابێـت مەگـەر پـاش مێـرد کردنێکـی تـر و جـووت بـوونیش لەگەڵیـدا ـــ بێگومـان بـەبێ مەبەستی حەلاڵ کردن ـ . سێیەم : ماوە (عِدَّە) ی دوای تەلاّق سێ (قُرْء)ە کـە دەکاتـە سێ حەیز . بەلاّم بۆ (خُلع) ، بێ گومان (ثَابِت) بووە بە (نَص) و یەکڕایی زانایان (إجْمَاع) کەوا گێرانەوە (رجعة) لە (خُلع) دا نىیە ـ مەگەر بـە مارەییـەکی تـازە بـەلاّم بـە ووشـەی (رَجَعْتُهَا) بەتەنها نا گێڕدرێتەوە وەك تەلاّق ـــ . وەهـەروەها (ثابـت) بـووە بەسـوننەت و فەرموودەی هاوەلاّن (الصحابة) کەوا ماوە (عـدە) لـە (خُلـع) دا یـەك حـەیزە . هـەروەها (ثابت) بووە بە(نص) کەوا دروستە (خُلع) دوای دوو تەلاّق و خستنی تەلاّقی سێ یـەمیش دوای (خُلع)ەکە ئەمـەیش زۆر ئاشـکرایە کـە (خُلـع) تـەلاّق نىیـە ، ئـەوەتا خـوای گـەورە

لەسـەورەتی (البقـرة:229) دا دەفـەرمێ : ﴿الطَّلاقُ مَرَّتَان فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوف أَوْتَسْرِيْحٌ بِإحْسَان وَلايَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئَاً إِلاَّ أَنْ يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ الله ، فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّيُقِيمَا حُدُودَ الله فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيْمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ واتە: تـەڵاق دوو جـارە پاش ئەوە یان دەست پێوەگرتنە بەچاکی یان دەست لێ بەردانە بەچاکی وەحەڵاڵ نیـیە بۆتان ئەوەی کەوا پێتان داوون — بەمارەیی ـ لێیان وەربگرنەوە ، مەگەر ئەوژن و مێردە بترسن کەوا نـەتوانن سـنووری شـەرعی خـوا ڕابگـرن ، جـا ئەگـەر ترسـان کـەوا سـنووری شەرعی خوا یان پێ ڕاناگیرێت ، ئەوە لـەو کاتـەدا هـیچ تاوانێکیـان لەسـەر نیـیە لـەوەی کەوا دەیدات بە (فِدْيَة) ی خۆی دا . ئەم ئایەتە ئەگەر چی تایبەت کـراوە بـەو ئافرەتـەوە کـەدوو تـەڵاق درا بێـت بـەڵام ئـەوە (غَيْـر) ی ئـەویش دەگرێتـەوە ، وەدروسـت نیـیە (ضمیر)ەکە بگەڕێتەوە بـۆ شـتێك کـەباس نـەکراوە — کەیـەك تەڵاقەیـە — و شـتێکی لـێ دەربکرێت کەباسی کراوە — کـەدوو تەڵاقەیـە —بـەڵکو یاتایبەتـە بـەوەی پێـشی —کـەدوو تەڵاقەیە — وەیان ئەو (غَيْر) ی ئەویش دەگرێتەوە ـواتە یەك تەڵاقە و دوو تەڵاقـەیش ـــ ، پاشان خوای گەورە دەفەرمێت : ﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ﴾ واتـە : جـا ئەگـەر تەڵاقێکی تریدا ـ پاش ئەو دووتەڵاق و (خُلع) ە ـ ئەوە پاش ئەوە بۆی حەڵاڵ نیـیە تـا مێردێکیتر نەکات ، وەئەمە ئەو ئافرەتە دەگرێتەوە بێگومان کەوا تەڵاق دراو بێـت پـاش (فِدْيَة) و دووتەڵاق ، چونکە ئەوەیە کەوا لەپێش دا باس کراوە ، بۆیە دەبێت بکەوێتە ژێر (لَفْظ) ەکەوە ، (إِبْنُ عَبَّاس) یش کە (تَرْجُمَانُ القُرآن)ە وا لـەم ئایەتـە تێگەیـشتوە ـــ کـە پێغەمبەر (ﷺ) دوعای بـۆ کـرد کـە خـوای گـەورە فێـری تەفـسیری قورئـان بکـات وەئـەو دوعایەیش بێگومان وەرگیراوە ـ .

وە ئەگەر (أَحْكَام) ی (فِدْيَة) جیاواز بوو لەگەڵ (أَحْكَام) ی تەڵاق دا ، ئـەوە دەبێتـە بەڵگە کەوا (خُلع) لـە (جـنس) ی تـەڵاق نیـیە ، ئەمـە (مُقْتَـضَى) ی (نـص) و (قیـاس) و فەرموودەی هاوەڵانە)) بڕوانە [زاد المعاد (199/5)] .

ئەمە بۆچونی کۆمەڵێکە لـە زانایـان لەوانـە (ابـنُ عَبَّـاس) [رواهُ عنـهُ إبـنُ عبـدالبر في التَّمهيد وكذلك رواهُ عن أحمد وإسحاق وداود وهو قولُ الصَّادق والبَاقر وأحدُ قَوْلَي الشَّافعي] . وە ئەوانەیش کە ئەم بۆچوونەیان هەیە بە مەرجیان نـە گرتـوە کـەوا لەسـەر شـێوەی

و مـاوەی (عـِدَّة) کەیـشی یـەك حـەیزە (□□□) ، وە دروسـتـە لەسـەر هـەر پـارەو ماڵێـك بکرێـت ، زۆربێـت یـان کـەم ، بەمـەرجێك لـەو مارەییـە تێپـەڕ

(طلاق السُّنِّي) (خُلع) ی بکات ، وە بە دروستیان زانیوە لەکاتی (حَیْض) یش دا (خُلـع) ی بکات .ئەگەر چی هەندێکیان ڕایان وایە (طَلاق)ی (بِدْعِي) ناکـەوێت بـەڵام ئەمـە بـە تـەڵاق نازانن بۆیە جیایان کردوەتەوە لە تەڵاق . بەڵام جەماوەری زانایان بە تەڵاقی دەژمێرن وە بەڵگەشیان فەرموودەکەی (إبنُ عَبَّاس) ە کە ئیمـامی [(البخـاری) دەیگێڕێتـەوە (9/رقـم /5273)] بڕوانە (پ113) ، کەلە ڕێوایـەتێکی (البخـاری) و (النـسائی) دا بـە (لَفْـظ) ی ((**طَلِّقْهَا تَطْلِيْقَة**)) هاتووە واتە : تەڵاقێکی بدە . جا وەڵامیان دراوەتەوە کەوا هـەر لـەو فەرموودەیەدا لە ڕیوایەتێکی [النسائی (3497/168/6)] دا بە (لَفْظ) ی ((**وَخَلِّ سَبِيْلَهَا**)) هاتووە وەلە ڕیوایەتی [مالك (31/564/2) و ابوداود (2/ رقم /2227)]دا بـە (لَفْـظ) ی : ((**خُـذْ مِنْهَا** ، **وَجَلَسَتْ هِيَ فِي أَهْلِهَا**)) هاتووە وەهەر لـە ڕیوایـەتی تـری (البخـاری) یـش دا بـە (لَفْظ)ی تر هاتووە " بڕوانـە (پ113) . کـەوابوو مـەرج نیيـە ئـەو (لَفْـظ)ە ببێتـە بەڵگـە لەسەر ئەوەی کە بە تەڵاق دەژمێردرێت ، بە تایبەت (إبنُ عبّاس) (خوایان لـێ ڕازی بێـت) کە خۆی فەرموودەکەی گێڕاوەتەوە خۆی ڕای وایـە کـە بـە تـەڵاق ناژمێردرێـت وەك (إبـنُ القَيِّم) باسی کردووە وە (الأمير الصَّنْعَاني) یش لە (سُبُل السّلام) دا دەیگێڕێتەوە .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (الرُّبَيِّعُ بِنْتُ مُعَـوِّذ) (خـوای لـێ ڕازی بێـت) لـە بـارەی خێزانەکەی (ثَابتُ بنُ قَـيْس) ەوە کـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) بـە (ثابـت) ی فـەرمووی : ((**خُذ الَّذِی لَهَا عَلَيْكَ وَخَلِّ سَبِيْلَهَا . قَالَ : نَعَمْ ، فَأَمَرَهَـا رَسُولَ الله** (ﷺ) **أَنْ تَعْتَـدَّ بِحَيْضَةٍ وَاحِدَة ، وَتَلْحَق بِأَهْلِهَا**)) واتە : ئەوە ببە کە های بەسەرتەوە و وازی لـێ بێنـە ، ووتی : بەڵێ ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی بە ئافرەتەکە کرد کەوا مـاوەی (عِـدَّە) ی یەك حەیز دانیشێت ، وبگاتەوە بە کەس و کاری خۆیـدا . [رواه النسائی (3497/186/6) وغیره وهو صحیح بڕوانە صحیح ابی‌داود (1931) و صحیح النسائی (3272)] . وەلـە ڕیوایـەتی [الترمـذی (1185/491/3) وإبن ماجـة (2058/663/1)] دا بە ئاشکرا هاتوە کە فەرمانی پێکرد کەوا یەك حەیز ماوە (عِدَّە) ی بێت . [(وهو صحیح ایضا) بڕوانە صحیح سنن الترمذی (945)] .

نەکات کە خۆی پێی داوە (□□□) ، وە پێویستە ژن و مێرد هەردوکیان لە سەری ڕازی بن (□□□) ، یان داوەر خۆی دایبنێت و بڕیاری لەسەر بدات ، ئەگەر ناکۆکی کەوتە نێوانیانەوە . (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إبنُ عبّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ113) جا لە ڕیوایەتی [إبن ماجة (2056/663/1) و النسائي (169/6)] دا هاتووە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو : ((ئایە باخەکەی بۆ دەگێڕیتەوە ، ئەویش ووتی : بەڵێ ، جاپێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی بە (ثابت) کرد کەوا باخەکەی بباتەوە بەبێ زیاتر)) [وهو صحيح بڕوانە الاوراء (2036) و صحيح إبن ماجة (1673)] . وەلە ڕیوایەتێکی [(دارقطني) (39/255/3)] دا هاتووە ((کەوا (أَبُو زُبير) پێی ووت : کەوا ئەم باخێکی بە مارەیی پێداوە ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ئایە باخەکەی دەگێڕیتەوە کە پێی داویت ؟ ووتی : بەڵێ وزیاتریش ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی " بۆ زیاترەکە ئەوە نابێت ، بەڵام باخەکەی بدەرەوە ، ئەویش ووتی : باشە)) [واسناده صحيح بڕوانە (الروضة النديه) (125/2) بتخريج محمد صجى حلاق] .

بەڵام ئەوانەی کە دەڵێن دروستە زیاتریشی لێ وەربگرێت ئایەتی : ﴿فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيْمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ (البقرة :229) دەکەنە بەڵگە . بەڵام ئەوەی ڕاست بێت ئەم ئایەتە (عام) ە بۆ کەم و زۆر ، وەئەو ڕیوایەتانەیش ئەو (عام) ە تایبەت (خاص) دەکەن ، وە ئایەتی : ﴿وَلا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئَاً إِلاَّ أَنْ يَخَافَا أَلاَّ يُقِيْمَا حُدُودَ اللهِ﴾ (البقرة :229) کەلە (پ113) و (پ115) دا واتاکەیمان باس کرد بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە دروست نىيە لەوە ببەن کە پێیانتان داوە بە مارەیی مەگەر ترسی ئەوەتان هەبێ کەوا سنووری خوای گەورە ڕا نەگرن ، جا ئەگەر ترسان ، ئەوە دەتوانن لەوەی پێیانیان داوە ببەن ــ لە هەندێکی نەك هەموویشی ــ ، دەبینین لەوەیشی کە پێیانیان داوە قەدەغەی کردوە هەموویان لێ وەربگرنەوە ، چی جا ئەگەر لەویش زیاتر ؟! ئەوە بێگومان هەر دروست نىيە .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (النساء :128) دا کە دەفەرێ : ﴿فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِما أَنْ يُصْلِحَا بَيْنِهِمَا صُلْحَاً وَ الصُّلْحُ خَيْر﴾ واتە : .. ئەوە هیچ تاوانێك

ماوەی مانەوەی ئافرەت پاش جیابوونەوە
(الـعِــدَّة) (□□□)

ماوە (عِـدَّە) ی ئافرەتێك تـەڵاق دراوبێـت ، ئـە گـەر ئـاووس و سـك پـڕ (حَامِلَە) بێت ئەوە بە دانانی سكەكەی كۆتایی پـێ دێـت (□□□) وە ئەگـەر لـە

لەسەر هەردوكیان نیيە ئە گەر (صَلْح) ێك لە نێوانی خۆیـان دا ئـەنجام بـدەن وە (صُـلْح) چاكترە ، وە بێگومان كاتێك (صُلْح) ئەنجام دەدرێت ئەگەر هەردوولا ڕەزامەنـدی لەسـەر هەبێت .

(□□□) لەبـەر فەرموودەكـەی خـوای گـەورە لـە سـورەتی (النساء :35) دا كـەوا دەفـەرمێ : ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَينِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمَاً مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمَاً مِنْ اَهْلِهَــا إِنْ يُرِيْــدَا إِصْلاحَاً يُوَفِّقِ اللهُ بَيْنَهُمَا ...﴾ واتـە : وە ئەگـەر لـە نـاكۆكی ترسـان لـە نێوانیـان دا ئـەوە داوەرێك لەكەس و كاری مێردەكەو داوەرێكیش لە كەس و كاری ئافرەتەكە بنێرن ، ئەگەر مەبەستیان ئەوەبێت ساز و ڕێك بن پێكەوە، ئەوە خوای گـەورە پێكـەوە ئەیانسازێنێت ...)) هــەروەها لەبــەر فەرموودەكــەی (إِبــنُ عَبَّــاس) ی پێـشوو بڕوانــە (پ113) وە ڕیوایەتەكانی تریشی لە (پ115) و (پ116) و (پ117) .

(□□□) (العِدَّة) لە ژمارەو ژمارە كردنەوە وەرگیراوە لە زمانی عەرەب دا . بەڵام لای زانایانی شەرع مەبەست پێی ناوێكە بۆ ئەو ماوەيەی كە ئافرەت تێیدا چاوەڕوان دەكات و شوو ناكات دوای جیابوونەوەی لە پیاوەكەی یان پاش مردنی ، جا یان ئەو (عدە)یە بـە مانگە ، یان بە (قُرْء) ە یان بە منداڵ بوونە .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (الطلاق :4) دا كـە دەفـەرمێ : ﴿وَأُولاتُ الأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُــنَّ﴾ واتـە : وەئـەو ئافرەتانـەی خـاوەن سـك (حامله) ن ، ماوە (عدە) یان تا ئەو كاتەيە سكەكانیان دادەنێن ـ منداڵ بوون ـ .

حاڵـەتی حـەیزدا بـوو ئـەوە سـێ حـەیزە . (□□□) **وە ئەگـەر منـداڵ بـوو – کـە هێشتا تووشی حەیز نەبوو بوو– یان زۆر گەورە بـوو– لەحـەیز بڕا بـوو– ئەوە ماوە (عِدَّە)کەی سێ مانگە ،** (□□□) **وە ئەگـەر جـووت نـەبوبێت لەگـەڵیا ئەوە هیچ ماوە (عِدَّە)یەکی لەسەر نییە ،** (□□□)

(□□□) لەبـەر فـەرموودەی خـوای گـەورە لـە سـورەتی (البقـرة : 228) دا کـە دەفەرمێ : ﴿**وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوْءٍ**﴾ واتە : ((وە ئەو ئافرەتانـەی کـە تەلاق دراون خۆیـان دەگرن و چـاوەڕوان دەکـەن سـێ (قُـرْء) ، وە (قُـرْء)یـش لـە زمـانی عەرەب دا بە واتای حەیز و بەواتای پاکێتیش هاتووە، بـەڵام لێـرەدا بەڵگـەی سـوننەتمان هەیە کەوا مەبەست پێی حەیزە نەك پاکێتی ، لەوانە فەرموودەکەی (عائـشة) یـە (خـوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((**أُمِرَتْ بَرِيْرَةَ أَنْ تَعْتَدَّ بِثَلَاثِ حِيَضٍ**)) واتە : فەرمان بـە (بَرِيْـرَة) کـرا کـەوا مـاوە (عِـدَّە)ی سـێ حـەیز چـاوەڕوان بکـات . [رواه أبـوداود و إبـن ماجـة (2077/671/1) وهو صحيح بروانه صحيح أبی داود (1937) و صحيح إبن ماجة (1690)] .

هەروەها فەرموودەکەی تری (عَائِشَة) کەوا (أُمُّ حَبِيْبَة) (خوای لێ ڕازی بێت) تووشی (إسْتِحَاضَة) دەهات جا پرسیاری لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد ئەویش فەرمانی پێ کـرد : ((**أنْ تَدَعِ الصَّلاةَ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا**)) واتە : واز بێنێت لە نوێژ کردن لە ڕۆژانـی (قُـرْء)ی دا – کەحەیزە– . [رواه أبوداود (1/رقم/278) وهو حديث صحيح لغيره بروانه صحيح أبي داود (252)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (الطلاق : 4)دا کە دەفـەرمێ : ﴿**و اللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَـمْ يَحِضْنَ**﴾ واتە : وە ئەوانەی بێ ئومێد بوون لە کەوتنە حەیز لە ئافرەتەکانتان ، ئەگەر لە گومانـدان – لـەبارەی ماوەیانـەوە– ئـەوە مـاوە (عِـدَّە) یـان سـێ مانگـە وە هـەروەها ئەوانەیشی کە هێشتا تووشی حەیز نەبوونە .

<u>تێبینی :</u>

بـەڵام مـاوە (عـدَّە) ی ئـافرە تێـك میردەکـەی مـردو بێـت چـوار مـانگ و دە(10)ڕۆژە . ⁽□□□⁾ **ئەگـەر هـەتا جـووتیش نـەبوبێت لـە گـەڵیا ،** ⁽□□□⁾ **وە ئەگـەر ئاووس بوو بە دانانی سکەکەی کۆتـایی پـێ دێـت .** ⁽□□□⁾ **وە لەمـەدا ئـافرەتی**

ئەو ئافرەتانەی کەبـە کـاتیی (مُؤَقَت) لـە حـەیز بـڕاوون لەبـەر هۆیـەکی پەیـدا بـوو (لِعَارِضٍ) ئەوانە زانایان جیاوازن لە بارەیانەوە ، بەڵام ئەوەی ڕاست بێت ماوەی (عِـدَّە)ی ئەوانیش هەر سێ مانگە . [بڕوانە الروضة الندية (143/2) بتخريج محمد صبحي حلاق] .

(□□□) لەبـەر فەرمودەکـەی خـوای گـەورە لـە سـورەتی (الأحـزاب : 49) دا کـەوا دەفـەرمێ : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّوْنَهَا﴾ واتـە : ئـەی ئەوانـەی کـە باوەڕتـان هێنـاوە هەرکاتێك ئافرەتانی موسوڵمانتان مارەکرد پاشان تەڵاقیانتان دا پـێش ئـەوەی دەسـتیان پێوە بدەن ـ پێش جیماع کردن ـ ئەوە هیچ ماوە (عدە) یەکتان بەسەریانەوە نیە .

(□□□) لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :234) کـە دەفـەرمێ : ﴿ وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَ يَذَرُوْنَ أَزْوَجَاً يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرَاً ﴾ واتـە : وە کەسـانی کـە لـەئێوە دەمـرن و ژنانێـك بـەجێ دەهـێڵن ، بـا چـوارمانگ و دە (10) ڕۆژ چاوەڕوان بن ماوە (عدە) ڕاگرن .

(□□□) چـونکە ئایـەتی ﴿وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُوْنَ أَزْوَاجَاً يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرَاً﴾ (عام) ە ، بۆ هەموو ئافرەتێکـە پیـاوی مـردوو بێـت ، ئـیتر جـووت بوبێت لەگەڵیدا یان نەء ، وە ئایەتی ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوْهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّوْنَهَا﴾ تەنها بۆ ئافرەتێکە پیاوەکەی تەڵاقی دابێت نەك بۆ ئەوەی پیاوەکەی مردوبێت .

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی خـوای گـەورە لـە سـورەتی (الطـلاق :4) بڕوانـە (پ121) ئەم ئایەتە ماوە (عدە) یە بۆ ئافرەتی ئاووسی تـەڵاق دراو و ئـافرەتی ئاووسـی مێرد مردوویش ، لەبەر فەرموودەکەی (المِسْوَر بنُ مَخْرَمَة) : کەوا(سُبَيْعَةُ الأسْلَمِيَّة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوتە زەیسانی (منداڵ بونەوە) پاش مردنی مێردەکەی بـە چـەند شـەوێك جا هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کەوا ڕێی پـێ بـدات شـووبکات ، ئـەویش ڕێی

کەنیزە (أَمَة) وەك ئافرەتی ئازاد وایە (□□□) **وە پێویستە لەسەر ئەو ئافرەتەی کەلـە مـاوە (عـدە) ی مردنـی مێردەکـەی دایـە واز لـە خـۆ جوانکردنـەوە و ئارایشت کردن بێنێت .** (□□□)

پـێ دا ، جـا شـووی کـرد . [رواه البخـاری واصـله فی الـصحیحین البخـاری (9/رقـم/5318) ومـسلم (1485/1122/2) عن ام سلمه] .

تێبینی :

(إِبْنُ القَیِّم) (ڕەحمەتی خـوای لـێ بێـت) دەفـەرمێ : لـەنێوان پێـشینان (سَـلَف) دا جیاوازی هەبووە لە بارەی ئەو ئافرەتەی مێردەکەی بمرێـت و ئـاووس(حَامِلَـه) بێـت کـەوا ماوە (عدە) کەی دوور ترین ماوەیانە ـ ئەگەر سکی پێش چوار مانگ و دە (10) ڕۆژەکە دانا ئەوە دەبێت چوارمانگ و دە(10) ڕۆژ چاوەڕوان بێت ، بەڵام ئەگەر دوای چوار مـانگ و دە(10) ڕۆژەکە سکی دانا ئەوە دەبێت تا سك دادەنا چـاوەڕوان بێـت ــ بـەڵام پاشـان (اتفاق) کرا لەسەر ئەوەی کە بە دانـانی سـکەکە مـاوە (عـدە) کـەی کۆتـایی پـێ دێـت ــ ئەگەر سکیشی پێش چوارمانگ و دە(10) ڕۆژەکەیش دانا ــ ، بەڵام ماوە (عدە) ی مردن پێویست دەبێت لەسەر ئافرەت بە مردنی مێردەکەی جگە لە ئافرەتی سك پڕ ئیتر جـووت بوبێت لە گـەڵیا یـان نـەء وەك (عمـوم) ی قورئـان و فـەرموودەی (صـحیح) و (إِتِّفَـاق) ی خەڵکی (زانایان) بەڵگەن لەسەری . بڕوانە [إعلام الموقعین لابن القیم (86/2)] .

(□□□) لەبەر (عموم) ی ئەو بەڵگانەی کە باسمان کرد ، وە ئەو فەرموودەیـەی کـە [(الترمذی) (1182/488/3) وابوداود (2189/639/2) والبیهقی (369/7)] دەیگێڕنەوە لە (عائـشە) وە کەوا گوایە پێغەمبەری خـوا (ﷺ) فەرموویـەتی : ((**طَلَـاقُ الأَمَـةِ تَطْلِيْقَتَـانِ وَعِـدَّتُهَا حَيْضَتَانِ**)) (ضعیف) ە ، [بڕوانە (الارواء) (2066)] .

وە هـەروەها فەرموودەکـەی [إبـن ماجـة (2079/627/1) والـدار قطنـی (109/38/4) ومالـك (50/574/2)] کەلــە (ابــن عمــر)ەوە دەیگێڕنــەوە ((**طَـلاقُ الأَمَـةِ إِثْنَتَـانِ وَعِـدَّتُهَا حَيْضَتَانِ**)) ئەمیـشیان هـەر (ضـعیف) ە بڕوانـە (ضـعیف) سـنن إبـن ماجـة (451) وە بێگومان حوکمی شەرعیش بە فەرموودەی لاواز (ضعیف) ، دانامەزرێت و (ثابت) نابێت .

وە لەماڵی مێردەکەیدا بمێنێتەوە تا ماوە (عدە) کەی تەواو دەبێت ، (□□□)
بەڵام دروستە لەبەر پێویستی لەماڵ بچێتە دەرەوە . (□□□)

(□□□) لەبـەر فـەر موودەکـەی (أُمّ سَلَمَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەر مووی : ((**لايَحِلُّ لإمْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُؤْمِنُ بِالله وَاليَوْمِالآخِرِ أَنْ تَحِدَّ فَوْقَ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ إِلَّا عَلَى زَوْجِهَا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا**)) واتە : حەڵاڵ نىیە بـۆ هـیچ ئافرەتێك موسوڵمان کە باوەڕی بەخوا و بە ڕۆژی دوایـی هـەبێت کـەوا تـازیٚ بـارای بـۆ هیچ مردویەك بکات لە سێ ڕۆژ زیاتر مەگەر بۆ مێردەکـەی خـۆی ، ئـەوە چـوارمانگ و دە(10) ڕۆژ دەیکـات . [رواه البخـاري (9/رقـم/5334) ومـسلم (1486/1123/2) وغيرهمـا] . وە لەبـەر فەرموودەکـەی (أُمّ عَطيَّـة الأنْـصَارِيَة) (خـوای لـێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : ((ئێمە قەدەغەمان لێ دەکرا کـەوا تـازیٚ بـاری بـۆ مـردو بکـەین لـە سـێ ڕۆژ زیـاتر ، مەگەر بـۆ مێـرد ئـەوە چـوارمانگ و دە(10) ڕۆژ دەمـانکرد ، چـاوەمان نەدەڕەشـت و خۆمان بۆ ن خۆش نەدەکرد و جل و بەرگی ڕەنگاو ڕەنگمـان لەبـەر نـەدەکرد، مەگـەر پۆشاکی (عَصَب) ، وە ڕوخسەتمان پێ دەدرا لەکاتی پاککردنەوەدا ، ئەگەر یـەکێکمان خۆی لە حەیز پاك بکردایەتەوە پارچـەیەکی بـچوك لـە (كُسْتِ أظْفَـار) بـەکار بێنێـت ، وە قەدەغـەشمان لـێ دەکـرا لـە شـوێن کـەوتنی جـەنازە)) [رواه البخـاري (9/رقـم/5341) ومـسلم (938/1128/2) وغيرهمـا] وە پۆشـاکی (عـصب) جـۆرە پۆشـاکێکە دەڕێـسرێت و ڕەنـگ دەکرێت پاشان دەچنرێت ، وە (كُست أظْفَار) جۆرێکە لە میخوڕی بۆن خۆش .

(□□□) لەبەر فەرمودەی خوای گەورە لە سورەتی (الطـلاق :1) دا کـە دەفـەرمێ : ﴿**لاتُخرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتهِنَّ وَلا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَة** ...﴾ واتـە : ئـافرەتی تـەڵاق دراو لـە ماڵـەکانیان دەر مەکـەن تـا مـاوە (عـدە) کـەیان تـەواو دەبێت وە نابێـت خۆشیان لە ماڵەوە دەربچن مەگەر کارێکی خراپیان کردبێت ... وە لەبەر فەرموودەکـەی (الفُرَيْعَةُ بنتُ مالك) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا مێردەکەی کوژرا ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەر مانی پێ کرد و فەرمووی : ((**أُمْكُثِي فِي بَيْتِكِ الَّذِي أَتَاكِ فِيْهِ نَعِي زَوْجِكِ حَتَّى يَبْلُغَ الكِتَابُ أَجَلَهُ**)) واتە : بمێنەوە لەو ماڵەت دا کـە هـەواڵی کوشـتنی پیاوەکـەتت پـێ گەیشت تا ماوە (عدە) کەت کۆتایی پێ دێت . (فُرَيْعَة) یش ووتی : جا منـیش لـەو ماڵـەدا

سوێند خواردنی مێرد کەوا لە گەڵ خێزانەکەی دا جووت نەبێت (الإيْلاء)

ئەگەر مێرد سوێندی خوارد کەوا لەگەڵ ژنەکەیدا جووت نەبێت بۆ ماوەیەك لە چوارمانگ کەمتر، ئەوە دەتوانێت سوێندەکەی بەجێ بێنێت وە پێویستە ئافرەتەکەیش ئارام بگرێت تا ئەو ماوەیە تەواو دەبێت (□□)

چوارمانگ و دە (10) ڕۆژ مامەوە . [رواه احمد (370/6) وابو داود (2300/723/2) و الترمذی (1224/508/3) و النسائی (199/6) وإبن ماجة (2031/654/1) وهو حديث صحيح بڕوانە صحيح الترمذی (962) و صحيح إبن ماجة (1651) والارواء (2131 التحقيق الثانی) وە ئەم (لفظ)ە لای (إبن ماجة) یە] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (جَابر) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : خوشکێکی دایکم تەڵاق درا ، جا ویستی کەوا بەری دار خورماکانی بکاتەوە ، جا پیاوێك قەدەغەی لێ کرد کەوا لە ماڵ دەربچێت ، جا ئەویش چووە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێغەمبەری خوایش (ﷺ) فەرمووی : ((**بَلَى ، فَجُدِّي نَخْلَك ، فَإنَّكِ عَسَى أَنْ تَصَدَّقِي أَوْ تَفْعَلِي مَعْرُوفاً**)) واتە : بەڵێ ، بڕۆ بەری دارخورماکانت بکەرەوە ، چونکە تۆ لەوانەیە خێرێکی لێ بکەیت یان کارێکی چاکە بکەیت . [رواه مسلم (رقم/1483)] .

(□□□) چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) سوێندی خوارد یەك مانگ نزیکی خێزانەکانی نەکەوێتەوە ، جا ئەو مانگە لە ژوورێکی بەرزی خۆیدا دەمایەوە ، کاتێك کە بیست و نۆ(29) ڕۆژ تێپەڕبوو دابەزی بۆ لایان ، جا کەپێی ووترا : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ! ئەی باشە تۆ سوێندت نەخواردوە یەك مانگ نزیکیان نەبێتەوە ؟ فەرمووی : ((**الشَّهْرُ تِسْعٌ وَ عِشْرُوْنَ**)) واتە : مانگ بیست و نۆ ڕۆژە . [رواه البخاری (9/ رقم /5289) والنسائی (166/6) والترمذی(685/99/2)] .

ئەگەر چی باشتر وایە سوێندەکەی بشکێنێت و کەففارەتی بدات (□□□) بەڵام ئەگـەر لەچـوار مـانگ زیـاتر بـوو، ئـەوە ژنەکـەی تـا چـوار مـانگ چـاوەڕوان دەکـات پاشـان داوای لـیٚ دەکـات یـان دەبێـت سـوێندەکەی بـشکێنێت و جـووت ببـیٚ لەگەڵیـدا و کـەففارەتی سـوێندەکەی بـدات ، وەیـان دەبێـت تەڵاقی بدات ، (□□□) وە ئەگەر تەڵاقی نەدا ئەوە داوەر بۆی هەیە پیٚی تـەڵاق بدات . (□□□)

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُوهُرَيْرَة) (خوای لیٚ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خـوا (ﷺ) فەرمووی : ((مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِيْنٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِيْنِهِ)) واتە : هەرکەسێك سوێندی خوارد لەسەر شتێك ، جابینی شـتێکی‌تر لەوە چاکترە ، ئەوە با ئەوە بکـات کـە چـاکترە و کـەففارەتی سـوێندەکەی بـدات)) [رواه مسلم (1650/1271/3) والنسائي (11/7)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (البقره :227،226) دا کە دەفەرمیٚ : ((لِلَّذِيْنَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ، فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيْمٌ ، وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلاقَ فَإِنَّ اللهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ)) واتە : وە کەسانیٚ کە سوێند دەخۆن کەوا لەگەڵ خێزانەکانیان دا جووت نەبن ، دەتـوانن چـوار مـانگ چـاوەڕیٚ بکـەن ، جـا ئەگەر لەو ماوەیەدا گەڕانەوە (وسوێندی ناهەقی خۆیـان شـکاند و کـەففارەتیان دا) ئـەوە خوای گەورە لێبـوردەو بەبەزەییـە ، وە ئەگـەر بڕیـاری تەڵاقیـشیان دا ، ئـەوە بیٚگومـان خوای گەورە بیسەرو زانایە .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (إِبنُ عُمـر) (خوایـان لیٚ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمـووی : ((ئە گەر چوارمانگ تێپەڕ بـوو دەوەسـتێنرێت تـا تـەڵاقی دەدات)) [رواه البخاري (9/ رقم 5291/)] . ئیمـامی (البُخـاری) دەفـەرمیٚ : ئەمـە لـە (عُثْمَـان) و (عَلـي) و (أَبُـو دَرْدَاء) و (عائشە) و دوانزە (12) پیاو لە هاوەڵانی پێغەمبـەرەوە دەگێڕنـەوە . بڕوانـە [فتح الباري لابن حجر العسقلاني (428/9)] .

مێرد بەژنەكەی بڵێ
تۆ وەكو دایك و خوشكم وای (الظِّهَار)

ئەگەر مێرد بە ژنەكەی خۆی بڵێ تۆ لای من وەكو پشتی دایكم وای یان وەكو پشتی خوشكم وای ئەوە (الظِّهَار) ی كردوە لە ژنەكەی ، وە ئەگەر بڵێ وەك دایكم یان خوشكم وای بە مەبەستی (الظِّهَار) كردن ئەوە (ظِهَار) ی كردوە .(□□□)

وە شەرعیش ئەم (ظِهَار)ەی حەرام كردوە ،(□□□) وە بەو (ظِهَار) كردنیشە ئافرەتەكە لە مێردەكەی حەرام دەبێت ، جا ئەگەر بۆ ماوەیەكی دیاری كراو نەبێت ئەوە نابێت نزیكی ژنەكەی ببێتەوە تا كەففارەتی دەدات كە ئا زاد كردنی كۆیلەیەكە ، ئەگەر نەبوو دوومانگ ڕۆژ و بەسەر یەكەوە ، ئەگەر نەیتوانی ئەوە خواردن دانی شەست كەم دەستە ،(□□□) وە ئەگەر بۆ

(□□□) ئەمە پێناسەی (ظِهَار)ە لە شەرع دا .

(□□□) لەبەر ئەوەی خوای گەورە بە ووتەیەكی خراپ و درۆ ناوی بردوە ، وەك لە سورەتی (المجادلة :2) دا دەفەرمێ : ﴿وَالَّذِيْنَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَاهُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلاَّ الّلائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرَاً مِنَ القَوْلِ وَزُوْرَاً وَ إِنَّ اللهَ لَعَفُوٌ غَفُورٌ﴾ واتە : وە ئەوانەتان كەلە ژنەكانیان (ظِهَار) دەكەن ، لەڕاستیدا ئەو ژنانە دایكیان نین ، بەڵكو دایكی ئەوان تەنها ژنانێكن كە ئەوانیان لێوە لە دایك بووە ، وە بێگومان ئەوان قسەیەكی خراپ و درۆ دەكەن ، بەڕاستی خوای گەورە بەخشەرەو لێبوردەیە .

(□□□) لەبەر فەرمودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (المجادلة :4،3) دا كە دەفەرمێ : ﴿الَّذِيْنَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ، ذَلِكُمْ تُوْعَظُونَ بِهِ وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيْرٌ ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ

ماوەیەکی دیاری کراو بوو ئەوە نابێت نزیکی ببێتەوە ، تا ئەو ماوەیە تەواو دەکا ، وە ئەگەر جووت بوو لە گەڵی‌دا پێش تەواو کردنی ئەو ماوەیە ، ئەوە کەففارەتی (ظهار)ی لەسەر پێویستە . ( )

مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ، فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنَاً ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِالله وَرَسُوْلِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ الله وَلِلْكَافِرِيْنَ عَذَابٌ أَلِيْمٌ﴾ واتە : وە ئەوانەتان کە (ظِهَار) دەکەن لە ژنەکانی خۆیان پاشان پەشیمان دەبنەوە ، ئەوە با بەندەیەك ئازاد بکەن پێش ئەوەی جوت ببن لەگەڵیاندا ، ئەمە پەندێکە ئامۆژگاری ئێوەی پێ دەکرێت وە خوای گەورە ئا گادارە لە هەر کارێك دەیکەن ، جا ئەوانەتان کە بەندەیان دەست ناکەوێت، ئەوەبا دوو مانگ ڕۆژوو بگرن بەسەر یەکەوە پێش ئەوەی جووت ببن لە گەڵیاندا ، جا هەر کەسێك نەیتوانی ئەوە با خواردنی شەست کەس بدات ...)) 0

وە لەبەر فەر موودەکەی ((خُوَيْلَةُ بِنْتُ مَالِك بن ثَعْلَبَة)) (خوای لێ ڕازی بێت) ((کەوا مێردەکەی (ظِهَار) ی لێ کرد ، ئەوییش سکاڵای حاڵی خۆی هێنا بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) جا خوای گەورە ئایەتەکانی (ظِهَار) ی سورەتی (المجادلة) ی لەبارەی ئەوەوە دابەزاند)) [رواه ابوداود (2199/301/6) مع العون ،وهو حسن بروانە صحيح ابی داود (1934)]

وە فەرموودەکەی (عائشة) کەلەو بارەوەیە لە [سنن إبن ماجة (2063/666/1) دا هاتووە وهو صحيح بروانە صحيح إبن ماجة (1678)] .

( ) لەبەر فەرموودەکەی (سَلَمَةُ بنُ صَخْرِ البِيَاضِي) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : من پیاوێك بووم زۆر دەچوومەلای ئافرەت ، وا نازانم هیچ پیاوێکی تر وەکو من زۆر تووشی ئەوە ببوایە ، جا کاتێك کە ڕەمەزان هات (ظِهَار)م لە ژنە کەم کرد تا ڕە مەزان تەواو دەبێت ، شەوێکیان قسەی لە گەڵ دەکردم شتێکم بۆ دەرکەوت ، جا خۆمم پێ نەگیرا و لەگەڵی‌دا جووت بووم ، کاتێك کە ڕۆژ بوویەوە ، چووم بۆلای هۆزەکەم و هەواڵی خۆمم پێ ڕا گەیاندن و پێم ووتن : پرسیارم بۆ بکەن لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، ئەوانیش ووتیان : ئێمە شتی واناکەین ، دوایی خوای گەورە نوسراوێکمان لە بارەوە دادەبەزێنێت یان پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە بارەمانەوە فەرموودەیەك دەفەرمێ : دەبێتە (عار) ێك بەسەرمانەوە ، بەڵام ئێمە کاری خۆت دەدەینە دەستی خۆت ، خۆت بڕۆ باسی

حاڵی خۆت بۆ پێغەمبـەری خـوا بکـە ،فـەرمووی : جـا منـیش چـووم تـا هاتمـە خزمـەتی وهەواڵم پیّ ڕاگەیاند ،جا ئەویش فەرمووی : ((تۆ خۆت ئەو کارەت کـردوە ؟)) ووتم : مـن کردومە ، وەمن ئەوەتا ئامادەم ئەی پێغەمبـەری خـوا ، ئـارام گـرم بـۆ حـوکم و بڕیـاری خوای گەورە بەسەرم دا ، فەر مووی : ((دە کویلەیـەك ئـازاد بکـە)) فـەر مـووی : منـیش ووتم : بەو کەسـەی تـۆی بەحـەق ڕەوانـە کـردوە تـەنها خـاوەنی ئـەم گەردنـەی خـۆمم ، فـــەرمووی : ((دە دوومـــانگ ڕۆژوو بەســـەر یەکـــەوە بگـــرە)) فـــەرمووی : ووتم : ئـــەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، ئەم هەموو بەڵایە تووشم بووە هەمووی بە هۆی ڕۆژووەوە بوو ؟ فەرمووی : ((دە خواردنی شست (60)کەم دەست بدە)) فەرمووی: ووتم: بـەو کەسـەی تۆی بە حەق ڕەوانە کردوە ئێمە ئەم شەومان بەبێ خواردن بردوەتەسـەر ، فـەرمووی : ((دە بڕۆ بۆلای خاوەنی زەکاتی (بـنی زُریـق) و پـێی بڵـێ بـا پێتـی بـدا ، وە خـواردنی شەست کەم دەستی لێ بـدە و سـوودیش لـە پـاش ماوەکـەی وەربگـرە بـۆ خـۆت)) [رواه ابوداود (2198/298/6) مع العون ، والترمذی (1220/335/2) وإبن ماجة (2062/655/1) وهو صحيح بروانە صحيح إبن ماجة (1677)] .

وە لەبـەر فـەر مودەکـەی (إِبْـنُ عَبَّـاس) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کـەوا پیاوێـك هاتـە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) (ظِهَار) ی لە ژنەکەی کردبوو ، و جیماعیشی لەگەڵ کردبوو ، جا ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) من (ظِهَار) م کردوە لە ژنەکـەم و جـووتیش بـووم لەگەڵیـدا ، پـێش ئـەوەی کـەففارەت بـدەم . پێغەمبـەری خـوایش (ﷺ) فـەرمووی : ((**مَاحَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ يَرْحَمُكَ اللهُ** ؟)) واتە : چی هەڵینایت ئەوە بکەی خـوا ڕەحمـت پـێ بکات ؟ ووتی : (خلخال) ە کەییم لەبەر تیشکی مانگ دا بینـی ، فـەرموی : ((**فَلا تَقْرَبْهَا حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمَرَكَ اللهُ**)) واتە : دە نزیکی مەبەرەوە تا ئەوەی خوای گـەورە فـەرمانی پێ کردویت بەجێی دەهێنیـت)) [رواه الترمذی (1219/335/2) وإبن ماجة (2065/665/1) وهو حديث حسن بروانە صحيح الترمذی (958)] .

وە لە ریوایەتی (إبن ماجـة) ەدا ((کاتێـك کـە پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی : چـی وای پێ کردیت ئەوە بکـەیت ؟ ئـەویش ووتـی : ئـەی پێغەمبـەری خـوا سـپیایی حجیلـەکانیم لەبەر تێشکی مانگ دا بینی ، جا خۆمم پێ نەگیرا تا جووت بووم لەگەڵی دا ...)) .

(لعَان) كردن

ئەگەر مێرد تومەتی زینای كردە ژنەكەی خۆی دا ، وچوار شایەتی نەبوو ، ئەوە یان داری ئابڕو بردنی (حَدَّ القَذْف) لیّ دەدرێت ([1]) وەیان دەبێت (لعان)ی لیّ بكات ، بەوەی چوار جار بێ : شایەتی دەدەم بەخوا من بەڕاست دەكەم كە فلانە ژنی خۆم ووتم : زینات كردوە ، وە لە جاری پێنجەمیش دا – پاش ئامۆژگاری كردنی دا وەر و ترساندنی لە تاوانی بۆختیانی ئابڕو– بلێ : لەعنەتی خوام لەسەر بێت ئەگەر درۆ بكەم ، وە داریی (حَدِّ)ی زینایش لەسەر ئافرەتەكە لا دەچێت بەوەی چوار جار بلێت : شایەتی دەدەم بەخوا كەوا فلانە كەسی مێردم درۆ دەكا لەو قسەیەیدا كە بۆ من هەلیبەستوە كە تۆمەتی زیناكردنە ، وە لە جاری پێنجەمیش دا– پاش ئامۆژگاری كردنی داوەر، كەوا سزای قیامەت زۆر سەخت تر و گەورەتره لە سزای دونیا– بلێ : توڕەیی و غەزەبی خوا لەسەرم بێت ئەگەر

([1]) چونكە بۆ (إِثْبَات) كردنی تاوانی زینا لەسەر هەر موسولمانێك پێویستی بە چوار شایەت هەیە ، ئەگەر چوار شایەتەكەی هەموویان ئامادە نەبوون ئەوە ئەو كەسەی بوختیانەكەی هەلبەستوە هەشتا (80) داری ئابڕو بردنی لیّ دەدرێت لەبەر فەرموودەكەی خوای گەورە لە سورەتی (النور :4) دا كە دەفەرمێ : ﴿وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنَات ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَة شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِيْنَ جَلْدَةً ، وَلا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدَاً وَأُوْلَئِكَ هُمُ الفَاسِقُونَ﴾ واتە : وە ئەوانەی كە تۆمەتی زینا دەدەنە پالّی ئافرەتانی داوێن پاك ، پاشان چوار شایەت ناهێنن كەوا شایەتی بدەن لەسەر تۆمەتەكەیان ، ئەوانە هەشتا(80) داریان لیّ دەن وئیتر هەرگیز شایەتیان لیّ وەرمەگرن ، وە ئەوانە تاوانبارانن .

ئەو ڕاست بکات لەو قسەیەیدا ([]) وە ئەگەر ئافرەتەکە بەو تۆمەتی

([]) تەنها پیاو ئەگەر تۆمەتی زینای بە ژنەکەی خۆیدا کرد ئەوە دەتوانێت لەجیاتی چوار شایەتەکە (لعان) بکات ، لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (النور : 6–9)دا کە دەفەرمێ : ﴿وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِيْنَ ، وَ الخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الكَاذِبِيْنَ ، وَيَدْرَؤُا عَنْهَا العَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الكَاذِبِيْنَ ، وَ الخَامِسَةُ أَنَّ غَضَبَ اللهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِيْنَ﴾ واتە : ((وە ئەوانەی کە ژنەکانی خۆیان تاوانبار دەکەن بە زینا وەجگە لە خۆیان شایەتی تریان نییە ئەوە شایەتی هەر یەکەیان ئەوەیە کەوا چوار جار بەناوی خواوە (خوا بگرێ بە شایەت) کەوا ئەو لەڕاست بێژانە ، وە لە پێنجەم جاریش دا بڵێت کەوا لەعنەتی خوای لەسەر بێت ئەگەر درۆ بکات ، وە ئافرەتەکەیش سزا (داری حەدی زینا)ی لەسەر لا دەچێ بەوەی چوار جار شایەتی بەناوی خواوە بدات (خوا بگرێ بە شایەت) کە ئەو پیاوە لە درۆزنانە و لەو تاوانەی داوێنی پاکە درۆ دەکات ، وە لە پێنجەم جاریش دا بڵێت : کەوا تورەیی خوا و غەزەبی خوای لەسەر بێت ئەگەر مێردەکەی ڕاست بکات .

وە لەبەر فەرموودەکەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا (هِلالُ بنُ أُمَيَّة) تۆمەتی زینای داوە پاڵی ژنەکەی خۆی لەلای پێغەمبەری خوا دا (ﷺ) لەگەڵ (شُرَيْكُ بنُ سَحْمَاء)دا ، جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**البَيِّنَةُ أَوْ حَدٌّ فِي ظَهْرِكَ**)) واتە : شایەت بێنە یان وەکو داری (حد) لە پشتت دەدرێت ، ئەویش ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا ، ئەگەر یەکێکمان پیاوێکی بەسەر ژنەکەیەوە بینی دەڕوات بەدوای شایەت دا دەگەڕێت ؟ جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((**البَيِّنَةَ وَ إِلَّا حَدٌّ فِي ظَهْرِكَ**)) جا (هلال)یش ووتی : بەو کەسەی تۆی بەحەق ناردووە من ڕاست دەکەم ، وخوایش ئەوە دا دەبەزێنێت کە پشتم لە داری (حد) بەری بکا ، جا (جبريل) (عليه السلام) دابەزی و ئەم ئایەتانەی سورەتی (النور : 6–9) بەسەردا دابەزاند : ﴿وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ أَزْوَاجَهُمْ ... إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِيْنَ﴾ جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕۆیشت و ناردی بەشوێنی هەردوکیان دا ، کاتێك هاتن ، (هلال) هەستا و شایەتی دا و پێغەمبەری خوایش (ﷺ) دەیفەرموو :

زینایە ئاووس (حَامِلـە) بـوو یـان منـداڵی بـوو بـوو ، ئەوە (حاشـا) کردنـی مێردەکە لەو منداڵە دەخرێتە نێو سوێندەکەوە ، () جا پاش ئەوە داوەر لەیەک جیایان دەکاتەوە بەهەتا هەتایی () و منداڵەکەیش دەدرێتە

((خوای گەورە ئاگادارە و دەزانێ یەکێکتان درۆ دەکەن ـ ئایا کەستان پەشیمان دەبنەوە ؟ پاشان ئافرەتەکە هەستا و شایەتی دا ، جا کە گەیشتە پێنجەم جار ، وەستانیان و پێیان ووت : ئەمە (غَـضَب)و تـوڕەیی خـوات لەسـەر پێویـست دەکـات ، (ابـن عبـاس) فەرمووی : جا گتی کرد و سەری داخست خوار تا گومانمان برد کەوا بگەڕێتەوە ، پاشان –ئافرەتەکە– ووتی : نە ئابڕووی قەوم و کەس و کارەکەم نا بەم لەمە بەدواوە ، جا سوێندی خوارد ، پێغەمبەری خوایش (ﷺ) فەرمووی : ((**أُنْظُرُوْهَا ، فَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلَ العَيْنَيْنِ ، سَابِغَ الإِلْيَتَيْنِ خَدْلَجَ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِشُرَيْكِ بنِ سَحْمَاءَ فَجَاءَتْ بِهِ كَذَلِكَ**)) واتە : تەماشای بکەن، ئەگەر ئەو منداڵەی کە دەیبێت چاو ڕەش بوو ، هەردوو سورێنی تەواو بوو ، هەردوو قولی توند و ئەوستوور بوو ئەوە لە (شُـرَيْك بـن سَحْمَاء)ە ، جا منداڵەکەی بەو شێوەیە بوو– کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەسفی کرد– بۆیە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لَوْ مَامَضَى مِنْ كِتَابِ اللهِ لَكَانَ لِي وَ لَهَا شَأْنٌ**)) واتە : ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە کە ڕابورد لە کتێبی خوادا ئەوە من لەگەڵ ئەو ئافرەتەدا شتێکی ترم دەبوو . [رواه البخاري (8/رقم/4747) و غيره] .

وە لەبەر فەرموودەکەی (عُـوَيْمِر العَجْلانـِي) لەگەڵ ژنەکەیدا ، بڕوانە [البخـاری (9/رقم/5259) و مسلم (9/1129/1492) و غيرهما] .

() لەبەر فەرموودەکەی (إِبـنُ عُمـر) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کەوا فەرمووی : ((پێغەمبەری خوا (ﷺ) بڕیاری (لعان)ی جێبەجێ کرد لە ژن و مێردێک دا ، جا پیاوەکە (حاشا)ی لە منالی ژنەکەی کرد ، پاشان لەیەک جیای کردنەوە و منداڵەکەیش کرایە ناو ژنەکەوە)) [رواه البخاري (9/رقم/5315) و مسلم (2/1132/1494)] .

() لەبەرە فەرموودەکەی (سَهْلُ بنُ سَعْد) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((لە پاش ئەوە – پاش ئەو ژن و مێردەی کە لەبەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) (لعان) یان کرد – سوننەت وابووە لەو ژن و مێردەی کە (لعان) دەکەن ، کەوا لەیەک جیا

دایکەکە (□□□) پاش ئەوە هـەر کەسێك ئـەو ئافرەتـە تـاوان بـار بکات بـە زینـا یـان منداڵەکـەی بـە منـداڵی زینـا ئـەوە داری ئـابڕو بردنـی (حَـدُّ القَـذْف)ی لێ دەدرێت . (□□□)

بەخێو کردن و پەروەردەکردنی منداڵ
(الحَضَانَة)

ئەگەر ژن و مێرد لەیەك جیا بوونەوە و منداڵیش لە نێوانیـان دا هـەبوو ، ئەوە ماف دار ترین کەس لە بەخێو کردنی ئەو منداڵـە تـا دەگاتـە تەمـەنی وریا بوون و تێ گەیشتن دایکی منداڵەکەیە ئەگەر شوویەکیتر نەکات (□□□)

بکرێنـەوە ، پاشـان بەیـەك نەگەیەنـەوە بەهـەتا هـەتایی)) [رواه أبـو داود (2250/683/2) و البیهقی فی السنن الکبری (410/7) وهو حدیث صحیح و لـه شـواهد أخـری عـن (إبـن عبـاس) و (إبـن عمـر) بڕوانـە مسند أحمد (4477/221/6) بتخریج أحمد شاکر ، والروضة الندیة (140/2–141) بتخریج الحلاق] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (ابن عمر) بڕوانە (پ142) .

(□□□) چونکە ئەو ئافرەتە بەو (لعان)ە هیچ تۆمەتێکی لەسەر نامێنێت لـە دونیـا ، بۆیە هەر کەسێك تـاوا نبـاری بکـات دەبێـت چـوار شـایەتی هـەبێت ئـەگینا داری (حـد)ی بوختیان هەلبەستن و ئابڕو بردنی (القَذْف) لێ دەدرێت ، بەهەمان شێوە بۆ کوڕەکەیشی .

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی (عَبْـدُاللهِ بـن عُمَـر) (خوایـان لێ ڕازی بێـت) کـەوا فەرمووی : ئافرەتێك ووتـی : ئـەی پێغەمبـەری خـوا مـن ئـەم کوڕەمـە سـکم بـۆی بووبـە (وِعَاء) ، وە هەردوو مەمکیشم بۆی بوو بە (سِقَاء) وە کۆشکیشم بۆی بوو بە (حِوَاء) ، جا باوکی تەڵاقی دام و دەیەوێت لـێم بسێنێتەوە ، پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) پـێی فـەرمووی : ((أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَالَمْ تَنْكِحِي)) واتـە : تـۆ پـێی مـاف دار تـری تـا شـوو نەکـەیت . [رواه أبوداود (2259/371/6) وهو حدیث حسن بڕوانە الإرواء (2187)] .

پاشـان خوشـكی دايـك ئەگـەر دايـك نـەبوو (١) پاشـان بـاوك وپاشـان ئەگـەر ئەمانە نەبوون ئەوە دادوەر خۆی كەسێك دياری دەكات لـە خـزم و كـەس و كاری كەوا بەرژەوەندی ئەو منداڵە لەهەموو كەس زيـاتر رەچاو بكـات ، جا پاش تەمەنی تێگەيشتن ، ئـەو منداڵـە ئـازاد دەكرێـت لـە هەڵبـژاردنی نێـوان دايك و باوك دا (٢)

وە (وِعَاء) : قاپێكە شتی تێ دەكرێت و دەپارێزێت ،وە (سِقَاء): لە پێست دروست دەكرێت ، ئاو وخواردنەوەكانی تێ دەكرێت ،وە (حِوَاء): جێی حەوانەوە و لاواندنەوە .

تێبینی :

(إِبْنُ المُنْذِر) (رەحمەتی خوای لێ بێت) يەك دەنگی (إجماع) زانايـانی هێناوەتـەوە ، لەسەر ئەوەی كەوا ئافرەت مافی بە خێـو كردنـی نامێنێـت ئەگـەر شـوويەكی تـر بكـات ، [بڕوانە الإجماع لإبن المنذر (ل 99 ژ 392 ، 393)] .

(١) لەبەر فەرموودەكەی (البَرَّاءُ بنُ عَازِب) (خوای لێ ڕازی بێت) كـەوا فـەرمووی : ((... جا كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەرچوو ، كچەكەی (حَمْزَە) شوێنيان كـەوت – ئـەی مامە ، ئەی مامە– جـا (عَلِـي) دەسـتی گـرت و بـە (فَاطِمَـة)ی ووت : بيگـرە كـچی مامتـە هەڵيگرە ، جا (عَلِي و زَيْد و جَعْفَر) بوو بە دەمە قاڵەيان لەسەری ، (عَلِي) ووتی : من ماف دار ترم كچی ماممە ، (جَعْفَـر)يـش ووتـی : كـچی مامـمە و خوشـكی دايكيـشی خێزانمـە ، (زَيْـد)يـش ووتـی : كـچی برامـە ، جـا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) دای بـە خوشـكی دايكـی و فەرمووی : ((**الخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الأُمِّ**)) واتە : خوشكی دايك لە جێگەی دايكـە، وە بـە (عَلِـي) فەرمووی : ((**أَنْتَ مِنِّي وَ أَنَا مِنْكَ**)) واتە : تۆ لە منی و منيش لـەتۆم ، وە بـە (جَعْفَـر)ی فەرموو : ((**أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَ خُلُقِي**)) واتە : تۆ لە من دەچيت لە شـێوە و ڕەوشـتيش دا ، وە بە (زَيْد)يشی فەرموو : ((**أَنْتَ أَخُوْنَا وَ مَوْلانَا**)) واتـە : تـۆ بـرا و پاڵپـشتی ئێمـەی [رواه البخاري (5/رقم/2699)] .

(٢) لەبەر فەرمودەی (أَبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێـت) كـەوا ((ئافرەتێـك هاتـە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا مێردەكەم دەيەوێت كوڕەكەم

شیردان (الإِرْضَاع)

ئەگـەر ئافرەتێك لـە شیری خـۆی شیری بـە منـداڵێك دا ، ئـەوە دەبێتـە دایکـی شیری ئـەو منداڵـە بـە دوو مـەرج : تەمـەنی ئـەو منداڵـە لـە دوو سـاڵ کـەمتر بێـت (١١١) وە لـەپێنج جـاری جیاجیـا کـەمتر نـەبێت هـەرجارێکیش تێری بکات (١١٢)

ببات ، وە ئاوی پێ دام لە بیری (أبُو عنبة) و سوودی زۆری پێ گەیاندم ، جا پێغەمبـەری خوا (ﷺ) بە منداڵەکـەی فـەرموو : ئـەوە باوکتـە و ئـەویش دایکتـە ، ئـیتر ویستی خۆتـە دەستی هەر کامەیان دەگریت ، جـا دەسـتی دایکـی گـرت ، دایکیـشی بـردی و ڕۆیـشت)) [رواه أبـوداود (2/رقـم/2277) و النـسائي (3496/185/6) و غيرهمـا وهـو صـحيح بروانـه صـحيح أبـي داود (1992)] .

تێبینی :

پێویسته ئەو کەسەی دەکرێتە سەرپەرشتیار و بەخێوکەری منداڵ ئەم مەرجانەی تێدا بێت :

(1) موسوڵمان بێت ، (2) ئازاد بێت ، (3) ژیر بێت ، (4) داد پـەروەر بێت ، واتـە: دەست پاك و داوێن پاك بێت ، چونکە ئەگـەر وا نـەبێت ئـەو بـێ گومـان زیـانی ئاشـکرای هەیە بۆ بەرژەوەندی ئەو منداڵە .

(١١١) لەبـەر فەرموودەکـەی (أُمّ سَـلَمَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لايَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ إِلَّا مَافَتَقَ الأَمْعَاءَ فِي الثَّدي وَ كَانَ قَبْلَ الفِطَامِ**)) واتـە : حـەرام نابێـت بـە شـیردان مەگـەر ئـەوەی تێـری بکـات لـە مەمکێـەوە ، وەپـێش بڕانەوەیـشی بێـت لـە شـیر ـــ پـێش دووسـاڵان ـــ [رواه الترمذي (1168/458/3) وهو صحيح بروانه صحيح سنن الترمذي (921)] .

جـا مێـردی ئـەو ئـافرەتیش دەبێتـە بـاوکی شـیری ، [□□□] **وە ئـەوەی بـە خزمایەتی (نَسَب) حەرام ببێت بە شیریش حەرام دەبێت** [□□□] **بەڵام خوشك**

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : (وَالعَمَلُ علـى هَـذَا عِنْـدَ أَكْثَـرِ أَهْـلِ العِلْـمِ مِـنْ أَصْـحَابِ النَّبِـي (ﷺ) وَغَيْرِهِمْ، أَنَّ الرَّضَاعَةَ لاتَحْرُمُ إِلَّا مَا كَانَ قَبْلَ الحَوْلَيْنِ ، وَمَا كَانَ بَعْدَ الحَـوْلَيْنِ الكَـامِلَيْنِ فَإِنَّـهُ لايَحْرُمُ شَيْئَاً).

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ئـەوەی لە قورئان دا دابەزی کەوا مارە بـڕین حـەرام بکـات دە(10) جـار شـیردانی جیاجیـا کـەوا تێری بکات ، پاشان (نَسْخ) بویەوە بە : پێنج جاری جیاجیا کەوا تێری بکـات ، جـا پێغـە مبـەری خـوا (ﷺ) وەفـاتی کـرد هێـشتا هـەر دەخوێندرایـەوە لـە قورئـان دا)) [رواه مسلم (1452/1075/2) وغيره]

مەبەستی دایکە(عائشە) لەوەی کە فەرمووی : پێغەمبەر وەفاتی کـردو هێـشتا هـەر خوێنرایەوە ، ئەوەیە کەوا هەندێك لە هاوەڵان بەوەیان نەزانی بوو کەوا دە(10)جارەکە لە قورئان دا (نَسْخ) کراوە بۆیە هەر دەیانخوێندەوە ، تا ماوەیەکیش دوای وەفات کردنی پێغەمبـەر (ﷺ) . وە لەبـەر فەرموودەکـەی تـری (عَائِـشَة) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فەرمووی : ڕۆژێکیان پێغەمبەری خـوا (ﷺ) هاتـە ژوورەوە بـۆلای ، پیـاوێکی لابـوو ، جـا وەکو ئەوەی ڕووی تێك بچێت و پێی ناخۆش بێت ، (عَائِشَة) یـش ووتـی : ئـەوە برامـە ، پێغەمبەری خوایش فەرمووی : ((**أُنْظُرْنَ مَا إِخْوَانُكُنَّ ، فَإِنَّمَا الرَّضَاعَةُ مِنَ المَجَاعَةِ**)) واتە : باش تەماشا کەن کێ براتانە ، چونکە شیردان تـەنها لـە برسـێتی دایـە ، ـــ واتـە : کاتێك شیردان دەبێتە هۆی حەرام بوون ئەگەر لـە کاتێـك دا منداڵەکـە برسـی بێـت و بـەو شیردانە تێر ببێت ـ [رواه البخاري (9/رقم/5102) ومسلم (1455/1078/2)] .

(□□□) لەبەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : ((پـاش ئەوەی ئایەتی حیجاب دابەزی (أَفْلَح) ی برای (أَبُوالقُعَيْس) ڕوخسەتی لێ وەرگـرتم کـەوا بێتە ماڵەوە ، منیش ووتم : ڕوخسەتت پێ نادەم تا پرسـی پێغـە مبـەری خـوا نەکـەم لـە بارەیەوە چـونکە (أَبُـوالقُعَيْس)ی بـرای شـیری بـەمن نـەداوە ، ئـەوەی شـیری بـەمن داوە خێزانەکەی (أَبُوالقُعَيْس)ە . جا پێغە مبەری خـوا (ﷺ) هاتـە ژوورەوە بـۆلام ومنـیش پـێم

و براو دایك و باوك و كەس و كاری شیرخۆرەكە حەرام نابێت لە شیردەر و كەس و كاری (□□□) وە قسەی شیر دەر وەرگیراوە بۆ شایەتی دان (□□□)

بەخێو كردنی ژن و كەس و كار
(نَفَقَةُ الزَّوْجَةِ وَالأَهْلِ) (□□□)

ووت : ئەی پێغەمبەری خوا (أفْلَح) ی برای (أبُوالقُعَیْس) ڕوخسەتی لـێ وەرگـرتم ، منـیش ڕوخسەتیم نەدا تا پرست پێ نەكەم ، پێغەمبەری خوایش (ﷺ) فـەرمووی : ((**وَمَامَنَعَكَ أَنْ تَأْذَنِي ، عَمُّكِ**)) واتە : جاچی وای پێ كردی كەوا ڕوخسەتی نـەدەیت ؟ مامتـە . [رواه البخاری (رقم 4518 دیب البغا) ومسلم (رقم/1445)]

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) بڕوانە (پ80) .

(□□□) چونكە جگە لە شیر خۆر خۆی نـەبێت كـەوا حـەرام دەبێـت لـە شـیر دەر و كەس كاری ، هیچ بەڵگەیەكی شەرعی نیەیە كەوا كەس و كاری شیر خۆریش حەرام بن.

(□□□) لەبەر فەرموودەكەی (عُقْبَةَ بنُ الحَارِث) (خوای لێ ڕازی بێت) كەوا فـەرمووی : ژنـێكم مـارە كـرد ، جـا ئـافرەتێكی ڕەش پێـست هـات بۆلامـان ووتـی : مـن شـیرم بـە هەردووكتان داوە ، منیش هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) ووتم : مـن (فُلانَـةُ بِنْـتُ فُلان)م مارە كردوە ، جا ئافرەتێكی ڕەش پێست هات بۆ لامان و پێی ووتم : مـن شـیری هەردووكتانم داوە ، وەئەو درۆ دەكات ، جا پێغەمبەری خوا پشتی تێ كردم ، جا لەبەرەو ڕوویەوە هاتمەوە ووتم : بێگومان ئەو درۆزنە . فەرمووی : ((**كَيْفَ بِهَا وَقَدْ زَعَمَتْ إِنَّهَا قَدْ أَرْضَعَتْكُمَا ، دَعْهَا عَنْكَ**)) واتـە : چـۆن ئـەو درۆ دەكـات ، ئـەو وا دەڵێـت كـەوا ئـەو شیری بە هەردووكتان داوە ، وازی لێ بێنە ـ لەو ژنەی كە مارەت كردوە ـ . [رواه البخاری (9/ رقم /5104)] .

(□□□) كاتێـك باسـی بـەخێو كـردن (النَّفَقَـة) دەكـەین ، مەبەسـتمان دابـین كردنـی هەموو پێویستیەكانی ژیانە لە خواردن و خواردنەوەو پۆشـاك و جێگـای حەسـانەوەیش ،

خـەرجی (نَفَقـە) کـردن مێـرد لەسـەر ژنەکـەی پێویـست (واجـب)ە تـا بەیەکەوە بژێن بەچاکە (□□□) وە هەروەها ئە گەر تەڵاقی (رجْعي) یشی بدات ، تا ماوە (عِدَّة) ی بەسـەر دەچێت (□□□) بەڵام ئەگـەر تـەڵاقی (بَائِن) ی بدات

چونکە تەواوی ووشەی (النَّفَقَة) ئەوە دەگەیەنێت ، وەلە شەریعەتیش دا بەو واتایە هـاتوە وەك لەو بەڵگانەی دا هاتودا زیاتر روون دەبێتەوە .

(□□□) ئەمـــە هـــیچ جیاوازییـــەکی تێدانیـــە لـــە نێـــوانی زانایـــان دا ، لەبـــەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (النساء :5) دا کـە دەفـەرمێ : ﴿ وَارْزُقُوهُمْ فِيْهَا وَاكْسُوهُمْ ﴾ ئیمامی (الشَّوْكَانِي) لـە تەفسیرەکەیدا دەفـەرمێ : بـە شـێکی ڕۆزیـان بـۆ دابنێن تێیدا ، وە بۆیان دیاری بکـەن ، وە ئەمـەش بـۆ کەسـانێکە کـەوا خـەرجی (نفقـە) لەسەر کردن و پۆشاك بۆ کردنیان پێویست بێت لە ژنان و کوڕان و ئەوانەی وەکـو ئـەوانن .. [بڕوانە فتح القدير (426/1)] .

وە لەبەر فەرموودەکەی (عائشە) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فـەرمووی : (((هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَة) بە پێغەمبەری خوای (ﷺ) ووت ـ لەکاتێك دا کە (بَيْعَة) ی بە پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) دا ـ : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، (أَبُوسُفْيَان) پیـاوێکی چـروکە وە ئەوەنـدەم پـێ نادات کەوا بەشی خۆم و منداڵەکانم بکات ، مەگەر ئـەوەی لـێ ی ببـەم بـێ ئـەوەی خـۆی بزانێت ، جا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فـەرموی : ((**خُذِي مَايَكْفِيْكِ وَوَلَدَكِ بِالمَعْرُوْفِ**)) واتە : ئەوەندەی لێ ببە کە بەشی خۆت و منداڵەکانت بکات بـە چـاکە [رواه البخارى (9/ رقم 5364/) ومسلم (1714/1338/3)] وە لە بەر فەرموودەکەی(مُعَاوِيَة)بڕوانە(پ51) .

(□□□) لەبـەر فەرموودەکـەی (فَاطِمَـةُ بِنْـتُ قَـيْس) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا فەرمووی : ڕۆیشتم بۆ خزمەتی پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) ووتم : مـن کـچی (آل خالـد)م وە مێردەکەم فلانە کەسە ، و تەڵاقی بۆ ناردوم ، وەمـن داوای (نَفَقَـە) و جێگـام لەکـەس و کاری کردوە ، ئـەوانیش پێیـان نـەدام و ووتیـان : ئـەی پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) هەرسـێ تەڵاقەکەی بۆ ناردوە ، فەرمووی : جا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەر مووی : ((**إِنَّمَا النَّفَقَةُ وَالسُّكْنَى لِلمَرْأَةِ إِذَا كَانَ لِزَوْجِهَا عَلَيْهِ الرَّجْعَة**)) واتـە : (نفقـە) و جێگـا کاتێـك بـۆ

ئـەوە (نَفَقـە) ی لەسـەر مێـرد نیـیـە ، (□□□) **هـەروەها ئەگـەر لـە مـاوە (عِـدَّە)ی مردنی مێردەکەیشی دا بێت ، (نَفَقَە)ی بۆ نیی‌یە بەڵام جیگـای بـۆ هـەیـە** (□□□) **مەگـەر ژنەکـە ئـاووس (حَامِلَـە) بێـت .** (□□□) **وە ئـە گـەر بـاوك و دایـك دەسـت**

ئافرەتە ئەگەر مێردەکەی مافی گێڕانەوەی بەسەرەوەبێت . [رواه النسائی (3403/144/6) و ا حمد (416/6) وهو صحیح بروانە صحیح النسائی (3323)] .

وە بەڵگەیش لەسەر ئەوەی کە ئەگەر تەڵاقی (رِجْعِي) بێت جێگای بۆ (ثَابت) دەبێت فەرموودەکەی خوای گەورەیە لە سورەتی (الطلاق :1) دا کـە دەفـەرمێ : ﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا العِدَّةَ وَاتَّقُوا اللهَ رَبَّكُمْ لاتَخرِجُوْهُنَّ مِنْ بِيُوْتِهِنَّ﴾ واتە : ئەی پێغەمبەر ، ئەگەر ئافرەتانتان تەڵاق دا ئـەوە لـەماوە (عـدە) ی شەرعی خۆیان دا تەڵاقی بدەن ـ بـە تـەڵاقی سـوننی تـەڵاقی بـدەن ـــ و ژمـارەی مـاوە (عدە) کەی ڕابگرن ، ولە خوای گەورە بترسن و دەریان مەکەن لـە ماڵـەکانی خۆیـان ... جا بێگومان لە گەڵ جێگایش دا دەبێت خواردن و خواردنەو پۆشاکیشی بۆ بکرێت .

(□□□) لەبـەر فـەر موودەکـەی (فَاطِمَـةُ بِنـتُ قـیس) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە بارەی ئەو ئافرەتەوە کە تەڵاقی سێ بەسێ درابێـت فـەرمووی : ((لَيْسَ لَهَا سُكْنَى وَلانَفَقَةَ)) واتـە : نـەجێگای بـۆ هـەیـە و نـە (نفقـە) یـش . [رواه مسلم (1480/1119/2)] .

(□□□) لەبەر فەر موودەکەی (فَاطِمَةُ بنتُ قیس) بروانە (پ157) ، بەڵام بۆ ئەوەی کە جێگای بۆ هەیە لەماوە (عـدە) ی مردنـی مێردەکـەدا ، لەبـەر فەرموودەکـەی (الفُرَيْعَـةُ بِنْتُ مَالُك) (خوای لێ ڕازی بێت) بروانـە (پ130) . وە خـەرجی (نفقـە) و پێویـستیەکانی تری لە بەشە میراتیەکـەی خـۆی دەبێـت کەلـە مێردەکـەی بـۆی بـەجێ دەمێنێـت . (والله اعلم) .

(□□□) لەبەرفەر موودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (الطلاق :6) دا کە دەفـەرمێ : ﴿وَ إِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَـضَعْنَ حَمْلَهُـنَّ﴾ واتـە : وە ئـە گـەر خاوەن سك بوون (حَامِلَە) ئەوە خەرجی (نَفَقَە) یان لەسەر بکەن تا سکەکانیان دادەنێن . وە لەبەر فەرموودەکەی (فَاطِمَةُ بنتُ قـیس) (خـوای لێ ڕازی بێـت) کـەوا پێغەمبـەری خـوا

کورت بن ئەوە (نَفَقَه) یان لەسەر کوڕ پێویستە [] وە بە پێچەوانەیشەوە ، وە (نَفَقَه) ی کۆیلە و ئاژەڵ لەسەر خاوەنەکەیەتی []

(ﷺ) پێی فەرمووی : ((لانَفَقَةَ لَكِ إلاَّ أنْ تَكُوْني حَامِلاً)) واتە : (نَفَقَە)ت بۆ نییە مەگەر سکت هەبێت . [رواه مسلم (1480/1117/2) و ابو داود (2/رقم/2290) و غيرها] .

([]) لەبەر فەر موودەکەی (عَائِشَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەر مووی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**إنَّ أطْيَبَ مَا أكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وإنَّ وَلَدَ الرَّجُلِ مِنْ كَسْبِهِ**)) واتە : بێگومان پاك ترین و حەلاڵ ترین خواردن کە پیاو بیخوات ئەوەیە لەکار و کاسبی خۆی بێت وە کوڕی پیاویش لەکاسبی خۆیەتی . [رواه ابوداود (3/رقم/3528) والنسائي (4449/240/7) وابن ماجه (2290/768/2) والترمذي (1358/639/3) وهو حديث صحيح بروانە صحيح الجامع (1566) و الارواء (1626)] .

([]) لەبەر فەرموودەکەی (عَائِشَة) لە بارەی (هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَة) ەوە بڕوانە (پ156) .

([]) لەبەر فەر موو دەکەی (أبُو هُرَيْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((**لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ ولايُكَلَّفُ مِنَ العَمَلِ إلاَّ مَايُطِيق**)) واتە : کۆیلە خواردن و پۆشا کی خۆی بۆ هەیە – واتە پێویستە خاوەنەکەی بۆی بکات – وە لەکار کردنیش دا زۆری لێ ناکرێت مەگەر بە ئەندازەی توانای خۆی . [رواه مسلم (1662/284/3)] .

وە لەڕیوایەتێکی تریدا (رقم/996) پێغەمبەر (ﷺ) فەر مووی : ((**كَفَى بِالمَرْءِ إثْمَاً أنْ يَحْبِسَ عَمَّن يَمْلِكَهُ قُوتَهُ**)) واتە : بەسێتی بۆ مرۆڤ تاوان بارای ، کەوا خواردن لەوە بگرێتەوە کە ڕۆژی لە ژێر دەستی ئەو دایە . وە فەر موودەکەی (أبُوذَر) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەر مووی : ((**فَلْيُطْعِمَهُ مِمَّا يأْ كُلْ وَيَلْبَسُهُ مِمَّا يَلْبَسْ**)) واتە : با لەو خواردنەی پێ بدات کە خۆی دەیخوات وە لەو پۆشاکەیشە بکاتە بەری کە خۆی دەیپۆشێت [رواه البخاري (10/رقم/6050) ومسلم (1661/1282/3)] .

وە لەبەر فەرمووده‌كه‌ی (إبنُ عُمر) (خوایان لێ ڕازی بێت) كـەوا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی : ((**عُذِّبَتْ إمْرَأَةٌ في هرَّةٍ سَجَنَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ فَدَخَلَتْ فيْهَا النَّارَ ، لاهِيَ أَطْعَمَتْهَا وَ سَقَتْهَا ، إذْ هِيَ حَبَسَتْهَا ولا هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ**)) واتە : خوای گەورە ئافرەتێكی سزادا بە هۆی پشیلەیەكەوە كەوا زیندانی كـرد تا مرد ، جا بە هۆیەوە چووە ئاگرەوە نە خواردن و خواردنەوەی پـێدا كاتێك زینـدانی كـرد ، وە نـە بەریـشیدا تـاوەكو خـۆی لـە خـواردنی سـەر زەوی بخـوات . [رواه البخاری (5/رقم3482) و مسلم (4/رقم2242)] .

(الحمد لله) ئەوە بەشی ژن هێنان و تەڵاق دان كۆتایی پێ هات وئێستایش دەچینە سەر بەشی كڕین و فرۆشتن

لەبڵاوكراوەكانی ماڵپەڕی ئیمان وەن
www.iman1.com
هەمیشە لەگەڵمان بن بۆنوێبوونەوەی ئیمان
imanonekurd@yahoo.com